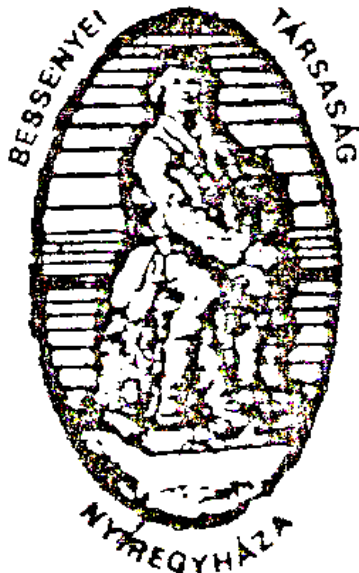

BESSENYEI

ALMANACH

**A BESSENYEI IRODALMI TÁRSASÁG
ÉVKÖNYVE**

2005

BESSENYEI

ALMANACH

**A BESSENYEI IRODALMI TÁRSASÁG
ÉVKÖNYVE**

2005

Kiadja:
a Bessenyei Irodalmi Társaság
elnöksége

Felelős kiadó:
Dr. Bánszki István

Szerkesztő:
Dr. Csermely Tibor

Műszaki szerkesztés, nyomdai előkészítés:
Csermely László

ISBN

2006

BESSENYEI GYÖRGY

BÖLCSESZ - KÖLTŐ, FILOZÓFUS - ÍRÓ
A MAGYAR IRODALMI MEGÚJULÁS ELINDÍTÓJA

A BESSENYEI ALMANACH
SZERZŐI

1. Dr. BÁNSZKI ISTVÁN irodalomtörténész
2. BUGYA ISTVÁN tanár, költő (Tiszadob)
3. Dr. FAZEKAS ÁRPÁD főorvos, helytörténész
4. FERENCZ MIKLÓSNÉ tanár, közíró
5. FUTAKY LÁSZLÓ könyvtáros, szerkesztő
6. Dr. JÁNOSI ZOLTÁN főiskolai tanár, író
7. Dr. KERESZTESNÉ dr. VÁRHELYI ILONA
a debreceni irodalmi múzeum vezetője
8. KOVÁCS TIBOR könyvtárigazgató
9. LABOSSA GUSZTÁV a Városvédő Egyesület elnöke
10. L. GÁL MÁRIA tanár, költő (Kótaj)
11. Dr. MINYA KÁROLY főiskolai tanár
12. Dr. REMÉNYI MIHÁLY főorvos, közíró
13. Dr. SZÁLLÁSI ÁRPÁD főorvos, költő (Esztergom)
14. SZITHA MÁRIA tanár, író
15. TÓTH SÁNDOR helytörténész
16. WALKÓ ZOLTÁN mérnök, közgazdász (Budapest)

ELNÖKI KÖSZÖNTŐ

„Műveltségért, magyarságért!”

Megyénk első művelődési egyesületét: a BESSENYEI KÖRT Szabolcs vármegye tudós értelmisége és nemzeti érzelmű polgársága 1898-ban hívta életre.

Szellemi elődeink célja Bessenyei György irodalmi és filozófiai értékeinek megóvása és népszerűsítése, s ez által a régió szellemi életének – ahogy ők mondták – „*megpezsdítése*” volt. Jóllehet nemzeti kultúránk terjesztésének, édes anyanyelvünk ápolásának olykor meghatóan szép és áldozatos munkáját bátor elődeink – sajnos – a tragikus történelmi körülmények miatt csak 1951-ig végezhették, így is maradandó értékeket hoztak létre.

Megteremtették Nyíregyházán

- a Jósa András Múzeumot (1899 – Jósa András)
- a TIT elődjét, a Kör Ismeretterjesztő Szakosztályát (1907 – Vietórisz József)
- a tudományos igényű könyvkiadást (1930 - Bessenyei kisebb költeményei, Bessenyei Almanach)
- az irodalmi-művészeti folyóiratot (1934-1944 – Szabolcsi Szemle)
- a zeneiskolát (1939 – Vikár Sándor)

Az évszámok után feltüntetett személyek valamennyien a Bessenyei Kör tagjai, szakosztályvezetői voltak!

A Kör működésében 1951 után sajnos csaknem négy évtizedes kényszerszünet következett. Az újrakezdésre jó lehetőséget adott az a tény, hogy a város új főiskolája 1972-ben (Bessenyei Ágis tragédiája megjelenésének 200. évfordulóján) felvette Bessenyei György nevét.

Az itt megindult tudományos kutatómunka, és a Főiskola vezetőségének támogatása lehetővé tette, hogy 1987-ben újjáalakulhatott a BESSENYEI GYÖRGY IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI TÁRSASÁG, amely immár 18 éve folyamatosan végzi a szellemi elődei által 107 éve elkezdett kulturális-tudományos tevékenységet.

Ennek a sokszínű – irodalmi, nyelvi, történelmi, zenei stb. – munkának ez évi eredményből ad rövid áttekintést ez a kötet, amelynek szerzői között van számos tudományos kutató, költő, szerkesztő, könyvtáros, nyelvész és irodalomtörténész stb.

Társaságunk új kiadványának címét is – tiszteletből, hagyományőrzésből – szellemi elődeinktől vettük át, ők adták ki 1930-ban egy Bessenyei Almanach című kötetet, amelyben – a szerkesztői előszó szerint – „*a nyírségi kert magunknevelte almafájának gyümölcsét*” kívánták az olvasók elé tárni.

Első évkönyvünk elnöki köszöntőjének is a Bessenyei Kör egykori főtítkárának, irodalmi szakosztály-vezetőjének: Vietórisz Józsefnek a Bessenyei-serlegre vésett vers-részlete lett, amely máig szóló érvénnyel a mai olvasót is figyelmezteti, kötelezi:

*„... műveltségért, magyarságért
küzdjön minden nemzedék!”*

Dr. Bánszki István
a Társaság elnöke

Ferencz Miklósné:

BESSENYEI GYÖRGY SZOBRÁNÁL

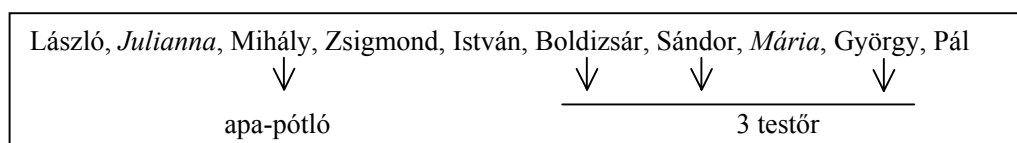
(2004. május 9-én)

105 éve áll ez a szobor a városban, – 1929-ig a Megyeháza előtti téren – azóta itt hirdeti, hogy Szabolcs megye, s benne Nyíregyháza minden szebbre, jobbra hajlandó, Czóbel Minka szavával élve, a városnak ez a szépre, jóra való hajlandósága ma is megvan szinte fokozott mértékben.

Különös kapcsolat fűz engem ehhez a szoborhoz. Mindig a közeli utcák valamelyikében laktam, és majdnem 50 évig egészen mellette. Naponta eljártam előtte többször is. És mert sokat olvastam tőle, tanultam róla, nagyon megkedveltem. Gondolatban beszélgetve mentem el mellette, és mindig nagy tisztelettel és szeretettel gondoltam rá. Barátomnak éreztem, sőt rokonnak fogadtam. Választott rokonnak.

Kedvem van idézni családját: apját, aki 85 éves koráig élt, anyját, aki György 21 éves korában halt meg és a 10 Besenyei gyermeket, akik közül csak 2 volt leány. Nevüket csak azért mondom, hogy halljunk néhány szép keresztnévet ebben az elzűrzavarosodott névadásban.

Mihály és a három testőr nem nősült meg.

A továbbiakban csak Györgyről beszélünk, akinek nincsenek vérszerinti lezármozottai, de mi valamennyien – akik itt vagyunk – az ő utódainak érezhetjük magunkat, ha eszméit befogadjuk, tanításait követjük, mert azt mondta: „*amit tőlem elfogadsz, az a tiéd*”

Úgy gondolom, hogy mi azért vagyunk tagjai ennek a Besenyei György Irodalmi és Művelődési Társaságnak, mert névadónk eszméit elfogadjuk, és tanításait is szívesen vesszük. Akik itt most jelen vagyunk, mindnyájan elég sokat tudunk névadónkról, aki egyforma szinten tanított emberismeretre, a magyar nép és nyelv szeretetére és szolgálatára, aki beszélt a boldogságról, a jó erkölcsről, a tudományokról és nem utolsó sorban a hazafiúságról.

Nem könnyű kiválasztani a felsorolt témakörökből olyan valamit, amellyel hősünk még közelebb kerülhet hozzánk, mutatva csodálatos személyiségét.

Most én itt a hazafiúságról szóló gondolatait szeretném kiemelni:

„Emeld nemzetedet, ez legyen törvényed!”

„Az ország boldogulásának egyik legfőbb eszköze a tudomány.”

„A szó hazafiúság oly kötelességet téveszt, mely alól a világon semminémű... fel nem szabadíthat.”

„Ki szereti jobban hazáját? ...

És most jön a 200 évvel ezelőtt elhangzott, leírt bölcsesség a hazafiságról. Ezzel szeretném most őt egészen közel hozni napjaink életéhez. .

„Az emberiség, a tudomány annyira összehúzott bennünket a világnak e részén, hogy mikor hazát, hazafiságot emlegetnek: Európát értsd rajta.”

Jeligéje lehetne ez a bölcsesség a ma magyarságának, de akár jeligéje lehetne az Európai Uniónak is. Ezt a gondolatot vigyük magunkkal bölcs tanító mestereinktől, Bessenyei Györgytől, és tegyünk meg mindent, amit az Ő útmutatása nyomán hazánk, nemzetünk jövőjéért megtehetünk.

Szálljunk még vissza gondolatban 105 évet, és idézzük fel az ünnepség néhány pillanatát, – a szoboravatás tiszteletére ódapályázatot hirdettek. Ennek a nagyon sikeres verspályázatnak 2 rövid versrészletével, a költők segítségével fejezzük ki tiszteletünket és szeretetünket Bessenyei iránt.

Sajó Sándor: Bessenyei (*Jelige: A magyarságért*)

„Édes magyar nyelven zengjen róla ének

Ki e nyelvért küzdött, erről álmodott.

Zengő magyar szóra sírjában is éled

S szíve e szoborban újra földobog.”

Benedek János: Bessenyei szobra

„Mint Anteusz az édes anyaföldről

Nyerjünk ma itt új lángot, új erőt”

Ezért ha arra járunk

... hol ércbe öntve áll dicsőn a költő,

(mint élő nagyságunkat)

Köszöntsük méltó tisztelet őt!

Walkó Zoltán:

A 100 ÉVES BELOHORSZKY FERENC

Tisztelettel és szeretettel köszöntöm a Bessenyei Társaság tagjait, a kedves vendégeket és külön szeretettel Belohorszky Ferenc családjának megjelent tagjait.

*DR. SONNEVEND JÚLIA,
Belohorszky F. unokája*

Tisztelt egybegyűltekt!

Belohorszky Ferencet az irodalmárt, a Bessenyei Társaság alapítóját nem kell Önöknek bemutatni, irodalmi-közéleti szerepének, tevékenységének méltatására is vannak nálam illetékesebbek. Én a gimnáziumi tanárnak, a pedagógusnak az alakját szeretném felidézni s erre, mint egykori diákja, illetékesnek érzem magam.

Sem irodalmár, sem pedagógus nem vagyok, s ezért elnézésüket kérem, amiért ezekre a szakterületekre tévedek, egy minél teljesebb kép felmutatása érdekében.

S még egyet. Talán nem felesleges pontosítani: mint Belohorszky Ferenc utolsó diákjainak egyike állok Önök előtt! Egy hiteles tanú Belohorszky Ferenc utolsó osztályából. Ezzel az osztállyal ért véget az Ő gimnáziumi tanári pályája, utánunk Ő már nem állhatott többé katedrára.

Itt kell elmondjam: nem csak a tanárra, de az Emberre is emlékezem, hisz öt évtizeden keresztül voltam Vele kapcsolatban. Erre nem csak az érettségi találkozó adtak lehetőséget. Sokkal inkább az a rendkívüli jelentőségű Öregdiák Baráti Társaság, amit dr. Bernáth Zoltán Budapesten 1967-ben hívott életre. Belohorszky Ferenc ezeknek az összejöveteleknek elmaradhatatlan, tisztelettel és szeretettel övezett résztvevője volt, ahol mi, volt diákjai szívesen ültük körül asztalát. Ekkor Ő már „szervusz Feri bácsi” volt, de bizonyosan itt ismét tanárnak érezte magát. Mindenkit ismert, mindenkire emlékezett, még azokra is, akik csak az alsó osztályokban voltak a tanítványai. Számon tartotta minden külföldre szakadt diákját, levelezett velük, ismerte életpályájukat. Vérbeli pedagógusként munkája gyümölcsét nem csak az osztályban, hanem az életben is látni akarta.

De hogy az elején kezdjem: Én 1936-ban lettem a Kossuth Gimnázium első osztályos diákja. Mint utóbb kiderült: az utolsó osztály volt, amely zavartalan tanítási rend szerint végezte el a nyolc osztályt az érettségivel 1944-ben.

A Tanár úr 1938-ban lépett be az életünkbe és mindjárt meghatározó jelentőséggel, tantárgyainak fontosságát és óráinak számát tekintve mindenképpen: a magyar nyelv és irodalom, a német nyelv és irodalom tanáraként, és Ő lett az osztályfőnökünk. 1940-től az Önképzőkör elnöke. Tehát Ő kísért végig utunkon, mely 12 és 18 éves korunk között mindössze hat év, de bizvást mondhatom, hogy legfogékonyabb korunkban kerültünk a hatása alá. 1944-ben érettségiztünk és kiléptünk az életbe. Már aki. Az osztály csaknem fele a halálba... De erről majd később.

Tisztelt hallgatóim!

Belohorszky Ferenc portréjához a háttérrel is fel kell vázolnunk. Ez háttér: működésének színtere, az iskola a maga korában, abban a sorsfordító korban.

A jövőre 200 évvel ezelőtt megalapított tanintézet alapító okiratában eleink lefektették az iskola szellemi alapjait. Az iskola, mint intézmény, célja az emberfejllesztés. Mint közösség szellemi és erkölcsi erőközpont. Az iskola szellemisége közvetlen hatással van a tanulók személyiségének kialakulására. Az iskola arculatának ereje a benne tanító személyek, az osztályfőnök emberségéből sugárzik.

Az iskola a felnőtt korban is tartást ad, öregdiák korunkban is úgy hat, hogy szeretjük az iskolát, nem csak az ifjúság édes emlékeként, hanem mint emberre formálódásunk színterét.

Hogy milyen volt a Kossuth Gimnázium szellemisége Belohorszky Ferenc tanári működésének éveiben? Ha nem veszik rossznéven, saját magamat idézem egy korábban itt elmondott beszédemből: „Ez a szellemiség fenntartója volt egy tiszta és világos emberi értékrendnek, melyben a hit és az erkölcs, a jog és a kötelesség, az egyén és a közösség, a család és a haza fogalma magától értendő evidenciaként került a maga helyére... Ennek az iskolának a falai között nem „keresztény kurzus” volt, hanem erkölcsös életre és kötelességtudatra való nevelés, a hazafiúi öntudat pedig egyet jelentett az áldozatvállalással. A „tekintélyelvű berendezkedés” pedig nem volt más, mint a kiemelkedő teljesítmény megbecsülése és tisztelettel övezése, lettlégyen szó akár tanárról akár diákról.”

Nos, ennek a szellemiségnek a letéteményesei voltak Belohorszky Ferenc-el együtt az iskola tanárai élükön Zsolnai igazgatóval.

Most pedig nem kerülhetjük el, hogy legalább egy pillantást vessünk a korszakra, ami történelem: 1936-tól 1944-ig, mindössze 8 év.

A mi diákéveink sorsfordító évek voltak. Mi minden fért bele ebbe a nyolc évbe! Megéltük az országgyarapodás eufóriáját és meg kellett érnünk az összeomlás kataklizmáját. Különösen helytálló sorsfordító évekről beszélni Belohorszky tanár úr esetében. Hisz Ő aztán, hogy úgy mondjam, telibe kapta a kegyetlen XX. századot! Derékba tört a tanári pályája, ami élethivatása volt.

Tisztelt egybegyűltek!

Belohorszky tanári működéséből a mi osztályunkra eső 8 évet áttekintve felidéződik bennem néhány történelmi, közéleti esemény. Ezek alkalmat adtak a tanárnak, az osztályfőnöknek, az önképzőköri elnöknek oktató-nevelő célzatú foglalkoztatások tartására.

Lássuk:

- 1936. 16 évvel vagyunk Trianon után.
Teljes a nemzeti egység a REVÍZIÓ szükségességének kérdésében!
- 1938. Az első bécsi döntés. A Felvidék visszacsatolása.
- 1939. Kárpátalja visszacsatolása.
Lengyel - magyar határ.

1940. Második bécsi döntés. Az erdélyi bevonulás
Az „Országgyarapító” ünneplése

1942. „Forr a világ bús tengere, ó magyar!
Ádáz Erynnis lelke uralkodik
S a Föld lakóit vérbe mártott
Töre dühödt viadalra készti”

1942. május 2-án 1500 nyíregyházi középiskolás kórusa ébreszti a nemzeti lelket a Kálvineum udvarán. Kodály maga vezényli Berzsenyi Ódájára írt monumentális kánonját.

„Nem sokaság, hanem lélek
s szabad nép tesz csuda dolgokat”

Aki benne volt az énekkarban, az 60 év után is beleremeg az emlékezésbe.

És aztán

1944. A német, majd a szovjet megszállás.

Mindeközben az iskolában: Berzsenyi Dániel tanításakor Belohorszky nagy hatású, felejthetetlen irodalomórája. Egy vidéki magyar nemes, gazdálkodó földbirtokosról beszél, aki a XIX. század elején (1807) dühöngő dithyrambusokban szól és ébreszti a nemzeti lelket...

Az önképzőkörben a VI.-VII. osztályos diákok számára vetített képes előadások tartását írja elő, a felszabadult országrészek örömeinek bemutatása, kommentálása a feladat.

Belohorszky, az osztályfőnök, kapcsolatba lép Munkács és Ungvár gimnáziumaival. Megszervezi az iskolák diákjaival való levelezést. Eredménye: év végén osztálykirándulás, személyes kapcsolat, barátkozás.

A kirándulások a tanár és a diák, az osztály mint közösség oldott, derűs kapcsolatát hozták, erősítették az összetartozás érzését.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Berzsenyivel elérkeztünk a magyar irodalomhoz és ezzel Belohorszky Ferenchez a tanárhoz, a pedagógushoz.

Úr ír. A tanár tanít. A pedagógus pedig tanít és nevel.

Embere válogatja, hogy ezt a látszólag egyszerű képletet ki milyen módszer segítségével valósítja meg, és milyen tartalommal képes megtölteni.

A módszer korfüggő. A „modern” kor modern pedagógiai módszert sugall.

Az 1930-as évek elején a Kossuth Gimnáziumban Belohorszky mellett, aki a német nyelvet és irodalmat is tanította, volt egy másik kiemelkedő műveltségű tanár, dr. Gacsályi Sándor, a francia nyelv és irodalom tanára, a felvilágosodás, J. J. Rousseau odaadó híve, frankomán, a francia szellem, a racionális gondolkodás és a demokrácia képviselője, propagálója.

Nos, ez a Gacsályi Sándor a Gimnázium 1936-os Évkönyvében egy 22 oldalas tanulmányt tett közzé „A módszer alakulása a pedagógiában” címmel. Ebben a tanulmányban, amelynek minden oldalán legalább háromszor történik említés a demokráciáról, pontokba foglalva ismerteti a modern pedagógia javallott módszerét.

Nem akarom Önöket untatni ezeknek a pontoknak a részletes ismertetésével, mégis felsorolom a címszavait, illetve gondolati lényegüket. Teszem ezt azért, mert figyelemre méltónak és a Belohorszky-képhez tartozó fontos adaléknak találom, hogy a Gacsályi tanulmányban lefektetett elveket Ő teljes mértékben magáévá tette, a módszert a maga gyakorlatában egy az egyben alkalmazta.

Nos lássuk röviden, hogy miről is van szó ezekben a pontokban:

1. Nem elég tárgyi tudást adni! A szellemi képességeket kell kifejleszteni.
2. A tanuló ne csak passzív, engedelmes alany legyen, hanem aktív, cselekvő szellemű.
3. A tananyag számonkérése során a verbalizmust (leckefelmondást) háttérbe szorítja a munkafüzet azaz a dolgozatírás.
4. Az egyéniség kifejlesztése és érvényre juttatása legyen célja a tanításnak. A tanár segítő társa, ne föléje helyezett bírása legyen a tanulónak.
5. A korábbi, versenyre készítető módszer antiszociális tulajdonságokat fejlesztett ki. Ezt a tanulók együttműködésével, csoportmunkával kell helyettesíteni, mely a keresztyénség szellemével összhangban a gyengébb képességűeket segíti, az együttérzést, a szolidaritást fejleszti ki.

Elmondom, hogy ez a módszer hogy működött Belohorszky gyakorlatában:

1. Mint tanár, nem a katedráról oktatott. A padsorok között járkálva, egy-egy diáknál meg- megállva beszélt.
2. Írni kellett. A tananyaghoz kapcsolódóan adta meg az iskolai vagy a házi dolgozat címét, tárgyát. A jókat felolvastatta.
3. Mint osztályfőnök bevezette „A Hét Krónikája” írását. Ilyen címmel minden héten más, jók és gyengébbek, otthon megírták és az osztályfőő óra kezdetén felolvasták többé-kevésbé humoros, néha szellemes vagy komolykodó írásukat.

4. Volt aztán, ma úgy mondanánk interaktív módja az irodalom oktatásának. Ez csoportmunka volt. A kiválasztott irodalmi anyagot: verset, verses dráma részletét mint szereplők előadtuk. „Ki innen! E hely az Úr temploma! Rátok az ostor csattogása vár!” harsogta egyikünk akkora hangerővel, hogy az ablakok beleremegtek. Az „Ember Tragédiájában” Éva szerepére – talán alkatomnál fogva – engem talált alkalmasnak. Az utolsó jelenetben hangzik el a mű kulcsmondata. Elképzelhető mekkora derűtséget keltett, amikor szerepem szerint be kellett mondanom: „Anyának érzem, oh, Ádám, magam!”

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, lehetne sorolni a példákat, de azt hiszem, ennyi is elég annak a bemutatására, hogy Belohorszky a Gacsályi-féle tanulmányban ajánlott demokratikus oktatási módszert alkalmazta a mindennapok gyakorlatában.

No de tanulmány ide, módszer oda: a lényeg a tartalom, mert hisz azt mondtuk, hogy a pedagógus oktat és nevel! Az elhivatott pedagógus számára ez a kettő egyenrangú, azonos súlyú feladat. Az erre hivatott tanárnak ugyanolyan öröm az oktatási, mint a nevelési munkájának az eredményességét látni, megérni.

Én most felolvasom a Pedagógus Hitvallását Rókusfalvy Páf pszichológus könyvéből (címe: A nemzet értékrendje). Arra kérem Önöket, hogy minden pontnál helyettesítsék be Belohorszky Ferenc-et.

A pedagógus hitvallása

1. Szeretem az életet. Sorsom része a szenvedés is.
2. Szeretem az embereket.
3. Vallom, hogy a gyermek is, a felnőtt is csak az igazság légkörében fejlődhet.
4. Hiszek a magyar ifjúságban.
5. Az erkölcsi értékrend az ember belső fejlődéstörvénye, központi értéke az élet.
6. Vallom, hogy nincsen szabadság rend nélkül. A szabadosság önkényt jelent, Diktatúrát épít. Az anarchia és a zsarnokság életellenes, pusztuláshoz vezet.
7. Helyre kell állítanom magamban és körülöttem az erkölcsi értékrendet.
8. Magyar vagyok, s ez kötelez.
9. Vállalom keresztyén hitemet.
10. Az élet értelme: a szeretet, a ránk szabott értelmes feladat elvégzése.

Bízvást mondhatom, állítom és tanúsítom, hogy ez volt az Ő, ha nem is szakvakkal kimondott hitvallása. És én még hozzáteszek egy 11. pontot, amit ki is mondott:

„Vagyok, aki vagyok!” Azaz vállalta önmagát, s ezzel emberi nagyságáról tett tanúbizonyságot. Mert nagy dolog ez, gondoljunk csak korunkra. A köpönyegforgatók, az álnok képmutatók, a sunyin lapítók korára. Nagy dolog az egyenes gerinc, a szilárd jellem! Hagy hozzak fel egy néhány példát arra, hogy ez a Hitvallás az övé is lehetett:

Humánium, élet, igazság

Ebben a mi hírheft VIII. osztályunkban – az Ő osztályában – 1944-ben 14 vagy 15 izraelita osztálytársunk fejezte be velünk együtt a középiskolát. Mire az érettségi vizsgákra került a sor, májusban, már állt a nyíregyházi gettó. Belohorszky Ferenc osztályfőnök ekkor „saját elhatározásból és indítatásból az akkor már gettóba zárt 15 tanítványát erélyes fellépéssel a gettóból elhozatta és mindannyian sikeres érettségi vizsgát tettek.” (dr. Borsy Zoltán ügyvéd visszaemlékezése). Mi más ez, mint a mély humánium megnyilvánulása, az élet tisztelete, kísérlet a rend érvényre juttatására a zsarnokság ellenében, egy „kizökkent időben”.

A szabadság és a rend eszménye

„Nem sokaság hanem lélek s szabad nép tesz csuda dogokat.” Berzsenyi és valamennyi irodalmi nagyságunk szabadság-eszménye Belohorszky Ferencnek nem csak tananyag, hanem a „nevelés anyaga” is. Dolgozatot írat ezzel a címmel: „A szabadság megkööttség nélkül anarchiát szül”. Egy irodalomtanár feladványa 1943-ban – mily előrelátás...

Úgy gondolom, hogy Berzsenyi és a többiek a Belohorszky utáni 40 évben is tananyag részei voltak. De hogy nem volt „nevelési anyag”, azt a ma tapasztalható, egyre többfelé teret nyerő szabadosság mutatja. Márpedig a szabadosság önkényt jelent, diktatúrát épít!

Meg kell hagyni: Belohorszky Ferencnek, a vérbeli pedagógusnak jó anyag volt a kezében: a csodálatos magyar irodalom. Ehhez társult az Ő szuggesztív egyénisége, előadókészsége. Irodalom óráinak híre volt, hallgatóinak élményt jelentett minden előadása, lett légyen szó Vörösmartyról, Madáchról, vagy Adyról. Ezeken az egyetemi színvonalú órákon érdemes volt jegyzetelni: éreztük, hogy a tananyagnál többet kapunk... Ugyanis: az irodalom, egy mű, vagy akár egy életmű és maga a szerző (a költő, az író) a könyvben pusztán tan-

anyag, még ridegebb szóval tantárgy. Belohorszky tudta és a hallgatói előtt feltárta, hogy az anyagon túl meg kell látni a művet létrehozó alkotó embert. Az EMBERT, akiben az isteni szikra, a teremtő géniusz munkál. Aki a versben, a drámában, a felmutatott művében személyesen nekünk üzen. Erről volt szó azokon az irodalmi órákon. Emberekről, a magyar irodalom lánglelkű vagy szelíd, derűs, avagy tépelődő, leginkább súlyos gondolatokkal viaskodó és küzdő óriásairól.

Akinek volt füle a hallásra, annak átment az üzenet.

Namármost: az oktatónak a tananyagot számon kell kérnie. A diák felel: felmondja a leckét. Dolgozatot ír, jegyet kap. De Belohorszky tanár úr, az elhivatott nevelő, azt is látni akarta, hogy mit értett meg a diák a szellem üzenetéből!

Tisztelt emlékezők! 10 évvel ezelőtt, az emléktáblája alatt elmondott beszédemben egy dolgozat emlékét idéztem fel. Engedjék meg, hogy ezt most megismételjem. Belohorszky a VII. vagy a VIII. osztálynak a következő dolgozatcímet adta fel:

„Miért érdemes élni és küzdeni?”

Felöltik a kérdés: tananyag ez? Madách, a Tragédia – tananyag. Vörösmarty, „A merengőhöz” – tananyag. A tanár feladhatta volna ezt a kérdést konkrétan a művek kapcsán, és akkor a jó tanuló Madách vagy Vörösmarty szavaival válaszolt volna.

A dolgozatnak nem ez volt a célja. Belohorszky Ferenc a nevelő minden diákjának a személyes válaszát akarta megtudni. Ma úgy mondanánk: megszondázta, kik és milyen szinten „vették az üzenetet”.

Annak a tanárnak, aki a szellem világában kutakodik, rendkívüli a feladata.

A számtan tanár a táblán levezeti és a diák megtanulja a szinusz-tételt. Ehhez képest az irodalom, mely a szellem birodalma, a diákot is, a tanárt is nehezebb feladat elé állítja. A filozófia homályában való eligazodáshoz intuíció, de leginkább egy biztos látású vezető kell, aki a tankönyvnél is meggyőzőbben, mert személyes hatásával világosítja meg a leírt, a megtanulható szöveg legmélyebb belső tartalmát.

Miért érdemes élni és küzdeni?

Belohorszky tanár úr feladta nekünk ezt a kérdést. El tudom képzelni, milyen izgalommal várta vissza a füzeteket. A számtan-tanárnak csak egy piros ceruza kell a dolgozatok kijavításához. Ehhez képest, Ő, a lélek művelője, úgy nyúl-

hatott a füzetekhez, mint a gyöngyhalász: vajon gyöngyöt vagy csak iszapot talál a felnyitott kagylóban. És persze: öröm és csalódás egyszerre. Siker – de szükségszerűen csőd is. Az embernek ezt el kell fogadnia.

A Pedagógus Hitvallásának 10. pontja szerint: az élet értelme a szeretet és a ránk szabott értelmes feladat elvégzése. Tegyük hozzá: és a küzdés maga.

Ő tudta a választ a saját maga által feltett kérdésre. De vajon mi tudtuk-e? Most tudjuk-e?

BELOHORSZKY FERENC

*BELOHORSZKY GYŰJTEMÉNY
A KOSSUTH GIMNÁZIUMBAN
(Tar Jánosné igazgató.,
dr. Bánszki István ny. ig.,
Brösztl Márta könyvtáros)*

Jánosi Zoltán:

NYÍRFATŰZ

Arcok és irányok Szabolcs-Szatmár-Bereg újabb irodalmában

A nyírfa tüze gyorsan lobban fel, hirtelen fénylik magasra, különleges, messzire lobogó tűneményként, majd ugyanilyen váratlanul huny ki, az egykori lángok emlékét hagyva csak maga körül. A fény emlékében mégis a lehetőséget és a példát az égre csapó szikrázásra, a messzire világító tűz erejére a vízpartok, dűlőutak, a futóhomoktól borzas vidékek fölött. Bessenyei, Kölcsey, Krúdy, Móricz álló csillagai helyén a régió irodalmában az utóbbi negyvenötven évben a nyírfa tüzéhez hasonló módon fellobogó és kihamvadó tehetségek ragyogtak föl, világítottak országos távlatokban is, aztán hullottak alá az irodalomértelmezői tudatban. Akkor is, ha a regionális emlékezet erősebben őrizte meg őket, s őrzi természetesen ma is. Sipkay Barna, Váci Mihály, Galambos Lajos, Fábíán Zoltán, Végh Antal, Ratkó József, majd Balázs József neve karizmatikus erővel jelezte a megye országos színvonalba robbanó irodalmi erejét. Életükben, alkotásaikban a szabolcsi, szatmári és beregi tájhaza szellemi örökségének, sajátos és lázadó „keletiségének” összetéveszthetetlen vonásai úgy kaptak teret, hogy országos vagy tágabb: közép-európai sorsproblémák és esztétikai törekvések hordozóivá lettek. Váci költészete, Sipkay elbeszélései, Ratkó versei és drámái, Galambos regényei, novellái, Balázs József prózai és drámai művei életükben – úgy tűnt – egy történelmi korszak belső alakulásának alapvető esztétikai dokumentumait jelentették. Az írók halála után azonban alig néhány évvel a meghatározó irodalomértelmező centrumokban már kopni kezdett a régi fény, halványodni a korábban felmutatott érték, s különböző mértékben és arányokban lényegében ez a folyamat zajlik tovább ma is. Akkor is, hogyha nyilvánvaló: nem egy-egy irodalmi kánon ízlésvilága teremti soha az értéket, hanem a műalkotások belső ereje, ami független az esztétika ide-oda hánykódó s különböző tájolókkal felszerelt hajóitól.

Az utánuk jövő megyei író generáció szerzői közül mára sokan – pályázatokon, kötetekben, antológiákban – az országos figyelemig jutottak. Egyértelműen jelezték a regionális irodalom minőségi kontinuitásának értékeit, ha egyelőre nem is tudtak az előző nemzedék eredményeihez felérni. A régió irodalma és annak kutatása az utóbbi évtizedekben ebben a „fele útra” ért állapotában mégis olyan értéktartalmakat és lehetőségeket jelez, melyeknek mar-

kánsabb számba vételét ebben az időpillanatban kell elvégezni. Amikor a „nyírfatűz-generáció” példája, emléke még eleven, a mai derékhad egyre közelebb kerül az ő színvonalukhoz, de nyomukban már ott vannak a legfiatalabbak is. Akik innen indulva vagy itt maradva tovább gazdagítják majd a régió literatúrájának színeképét, s a Bessenyei-Kölcsey-Krúdy-Móricz hagyományokat, és az előttük járók nagy értékeit is mértéknek tekintve végzik tovább az írói értékteremtést az ország e sokat látott perifériáján.

Az utóbbi évtizedek regionális irodalmának felvázolása részint az írói alkotásokra, arcokra, irányokra s az ezeket elősegítő intézmények munkájára, részint a távolabbi és közelebbi helyi örökségű irodalom feltárását elvégző irodalomtörténeti munkálatokra támaszkodik. Katona Bélának a megyei irodalmat széleskörűen átfogó *Táj és irodalom, Az irodalom Szabolcs-Szatmárban, Szabolcs-Szatmár az irodalomban* (Nyíregyháza, 1998) című könyve Ratkó Józseffel s nemzedékével zárja le a nagy és méltó, a nemzeti irodalomnak is párját ritkítóan sokat adó, Bessenyei nagy mérföldkövétől már jóval korábban induló megyei irodalom történetét. Ez a tanulmány (a nagykállói író is magában foglalva) a Ratkó utáni generációk, irányzatok és a jelenben is működő, változatos tekintetű alkotói arcok, műhelyek, irodalomteremtő és értelmező közösségek régióbeli feltérképezését kísérli meg.

„ÉN, JÓZSEF ATTILA, ITT VAGYOK!”

József Attila emlékezete

József Attilának a Helikon Kiadónál 2001-ben megjelent költői életmű-anyaga a *Curriculum vitae*-vel és a tartalomjegyzékkel együtt összesen 543 lap. Pontosan belefér egy 19 x 13 x 4 cm³-es, könyv alakú téglatestbe, és a negyven dekát is alig éri el. Ez az – a költő prózai írásairól még szót sem ejtő – szellemi teljesítmény, amely nagyszabásúan összegezte az előtte járó fél század magyar lírai kísérleteinek eredményeit, megszabta az új útkeresések irányait, átalakította szemléleti normáit, átformálta értéktudatának arányait, s a honi irodalomtörténet, a filozófia, az esztétika fejlődésébe éppen úgy mértékadóan szólt bele, ahogyan a személyes sorsokba is generációkon keresztül megszületésétől máig. Hatalmas lázadás ez, amelynek része a tanulás, az álom és a halál is.

A szűkre szabott idő miatt most csak álomról és a halálról szólok. Ez a Jókai, Krúdy, Móricz, Németh László, de még Kosztolányi és Babits méterrúddal mérhető életműveihez képest is könnycsepp terjedelmű foglalat („gyöngy a csillag, úgy ragyog, / gyöngyszilánkokként potyog”) végigperzselte az ország szellemi térségeit, megégette szorongó öntudatát, felforrósította a zugokba gyűlt, visszafojtott vágyakat, hamuvá tette a hatalom könnyű hazugságait, s fölnyitotta az országra és egymásra a szemeket s a szerelmeket. Hőhatásának másik pólusán pedig megborzongatta az egész Kárpát-medencei időt, újra villogóvá tette a Dózsától itt hagyott kaszákat; megfagyasztotta a gyárkapukra lehelt kiáltásokat („Munkát! kenyeret!” „Hatalmat, húst a dolgozóknak!”), jéggé dermedtette a nemzetet szétáztató, lassúdad országos esőt. Könyvében: ezen az utcakő-nehézségű intellektuális prizmán („És kiáltoznak: hol a kő, / hol az a deres vasdarab?”) összegyűlt a létező, az adott ország egyszerre fénykép-élethű és lényegkarcolatú képe, és átsillogott a másik is: a lehetséges hazáé. Mert benne kezd felépülni az ötszáz éve hiányzó történelmi álom, aminek neve: „édes Hazám”.

S József Attila gyalult akácfa arca Bécsben és Párizsban is már ennek az új Magyarországnak a vágyaitól feszül. A tehetség és az akarat katapultja röpíti oda, mielőtt végképp földet érne, s meglelné azt a sírgödört a létben, ahol hibátlanul írják fölbe a nevét. („Öcsödön nevelő szüleim Pistának hívtak.”) S a kultúra fő-fő-fővárosai és a magyar falu s a városperem között képződött tengely egyre gyorsabban forog a fejében. Hazai végén a szélörvény óriás papírforgói felhányják, kivetik árkaiból a múltat, kipörgetik az időből a hadakat és a századokat, a nemesi leveleket: a vizslák és a komondorok bőrét, Árpád és Zalán ujjperceit, Werbőczit és Dózsát, Tomori Pál félig kihúzott kardját, Kosuth Lajos és Horger Antal kalapját, a Göncölt és a Fiastyúkot, Makai Ödön cipőit, a „kis, száraz nemzet” véres gyalogútjait és vasárnapi csizmaként kifényesített bűneit. („Én úgy vagyok, hogy már százezer éve / nézem, amit meglátok hirtelen”) Felhányják az egész magyar történelmi állapot megpenészedett derékalját, s a századok rossz szagú szalmaszárait elkeverik Párizs levegőjével. Mintha lehetne megváltás nekünk is, lesz is hát bizonyosan („ó Európa hány határ / minden határban gyilkosok”), s található még otthon annyi akarat, hogy megtörhető vele az Ady-gondolat íve: „Harcba szállunk / S már tudjuk, hogy kár a harcért.”

És az átizzadt, átvérzett, átvizelt szalma- és szénaszálak, a rongyok és a libatollak helyén, a Szajnába néző tekintet örvényében megszületik József Attila legnagyobb álma: egy elképzelt *boldog Magyarország*. („Párizs, te nagy vagy, s az én földem is / Nagy, táncos városokról álmodik!”) És Párizson – ahol

„Jeanettek a Berták” – hirtelen magyar városok friss tornyai és emeletei ütnek át, miközben József Attila harangkötél-keze rángatja a történelmet, s már nemcsak az Eiffel magasságában. A hazatérő üres gyomrában pedig Párizs és Európa korog tovább, mint a magyar éhség legkínzóbb kihívása. („A telkek / körös-körül mélán és komorlón / álmodoznak gyors zsidongást szövő / magas házakról.”)

A középkorban kigyúló európai reflex Misztótfalusiként, Apáczaiaként érinti meg őt is, s ez sistereg benne égető kisüléseivel a tűzfalak és a külvárosi bokrok árnyékában. („A nehéz, zsíros televény alól / városok tornyos öröme beszél.”) S amíg szívében viszi az Álom-országot, az a másik, a valódi, ott a talpa alatt és a levegőben (*Levegőt*), miközben az ő éhsége Európára és a csillagokra nyílik, vicsorgó fogsorral őt magát kezdi széjjelrágni. („Én állat volnék és szégyentelen, / nélkületek, kik játszatok velem – / köztetek lettem boldond, én a véges / Ember vagyok, így vagyok nevetséges.”)

József Attila csalódása egyszerre antropológiai és nemzeti.

Az a tehervonat tehát egyszerre jön a kozmoszból és a Balaton-vidékről. Egyszerre ereszkedik alá – a napot, a holdat, a csillagokat vasfekete homloka köré rendező vasbáránnyként – a mindenség sínparján, az egykori „szép gyalogösvényen”, mint egy zömök, halálos mediátor. És kanyarodik elő a tanyát, falvat, várost, embert, nyelvet és kultúrát herdáló magyar sors odúiból, a tehetetlenség vágányairól, a mosónő fiának sorompók tigriscsíkjáival bekeretezett jelenéből, a tókések zsebéből és a Mama szétroncsolódott méhéből.

És amikor József Attila porba hullt „kajla kalapja” mellett szembefordul a Sorssal, és egyszerre birkózik meg a kozmosz és hazája hiányával, és alulmarad, éppen úgy esik el, mint Balassi Bálint vagy Petőfi, szemben az ellenséggel, halálában is „magyarul”. Teljességakarata – hátterében a Nagy Semmi felismerésével – jóval több, mint a Camus-i lázadás mégis, mert görgetés közben egy ugyanakkora sziklával a hátán („Világ sírköve alatt mégyl”) ő nem csak a maga életének akart értelmet adni, hanem folyamatosan dobálta a mentőöveit a jövőnek. „A semmi ágán” ült egész életében, de az emberi idő közepén és Magyarországon ült ott a semmi ágán.

*
**

Ez az átültetett, kitelepített, körbeutaztatott, kétszer is „rematriált” halott Magyarország szinonima-holtában is. A magyarság reményeit és kudarcát hordta

életében, viseli halálában. Sorsa pontosan az volt, amivé halála után Magyarország is lett: térképpel letakart emlék. Szimbolikus halála a magyarság sorsát is előképezi. S a felforgatott, átkeresztelt temetőinket, a múltjukból kitelepített halottainkat. Alulról, a nincstelenek közül érkezett, de lényében minden társadalmi réteget összefoglalt, a nemzet teljes szerkezetét magába ötvözte. Stílus-szintézisében is a teljes magyar kultúra kapott helyet. Magyarsága az elemi levegővétel közegét adta számára, a teljességnek dönthető világfát, amelyen át a mindenséggel viaskodott. Az ország a léttől feladott példa volt szellemének a világegész felméréséhez. Életműve ezért a magyar sors egyik legmélyebb önértelmezése is, benne az egész magyarság számára kész a leltár. Bartók-izzású tekintetében Magyarország összeért a mindenséggel, életművében egymásba hullámzott a Duna és a tenger. Teremteni nem csak világot, hanem új országot is akart. A földkerekség egyik legszerencsétlenebb anyjából faragva mítoszt, a Mamává formálta a hazát. A mindenség húzott ujjára gyűrűt, hogy eljegyezze Magyarországgal. Az egyik legnagyobb magyar volt Széchenyi István után.

És mit üzen nekünk József Attila, ma a századik születésnapján? Üzenetei közül több százat lehetne megfogalmazni, a legfontosabb mégis a jelenléte. Mert József Attila ma is a körünkben levő, aktuális hatóerő. S ezt az erőt és jelentőséget már az ő szavaival fogalmazom meg.

*Lidi nénémnek öccse itt,
Batu khán pesti rokona,
kenyéren élte éveit,
s nem volt azúrkék paplana,
kinek verséért a halál
öles kondérban főz babot
Hej, burzsoá, hejh proletár
én, József Attila, itt vagyok!*

Tóth Sándor:

EGY SZERZŐI EST GONDOLATAI

Megtisztelő számomra a nagyhírű és nagy múltú Bessenyei Társaság tagsága előtt megnyilvánulni. Mint helytörténész elsősorban a Társaság múltját ismerem. A helyi sajtó hűen számolt be megalakulásától kezdve a névadó emlékéét ápoló, a helyi- és általános kultúra értékeit teremtő és közvetítő Társaság mindennapjairól, sikereiről, de alkalmanként a mélypontokról is. Innen származott az indíttatás, hogy tagja lettem ennek a jelenben is értéket teremtő és őrző közösségnek.

Magamról röviden csak annyit, hogy a rétközi Beszterec településen születtem. Paraszti környezet, a vidéki lét határozta meg felcseperedésem, személyiségem kialakulását. Szüleimen kívül köszönettel tartozom jellemem formálásáért Horváth József általános iskolai történelemtanáromnak, majd az ibrányi középiskolából Hegedűs Dezsőnek és Szabó Lajosnak. Felnőtt életem 35 évét a haza védelmében töltöttem el. Katonai ismereteimet előbb főiskolán, majd egyetemen gyarapítottam. 2005-től nyugállományú katonatisztként élhetek hobbimnak, szenvedélyemnek, a helyi történelem feltárásának.

Az 1997-től folytatott céltudatos helytörténeti kutatásaimat a helyi napilapban, különböző folyóiratokban és könyv formájában tettem közzé. Tanulmányaimban a szűkebb haza, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Nyíregyháza múltja kerül napvilágra. Érdekelnek történelmünk fehér foltjai, az elfeledett illetve feltárás hiányában nem ismert értékek, a méltatlanul elfeledett személyiségek.

Katonaemberként nagyon érdekelt Nyíregyháza helyőrség katonai múltja. A feltárás, feldolgozás során fehér foltként jelent meg az 1848/49-es nagyszerű események helyi feldolgozottsága. Nem tudva, hogy milyen nagy fába vágom fejszémet, kezdtem el Nyíregyháza ez irányú történetének feltárását. Ekkor kezdtem el könyvtárakba és levéltárakba járni. Ekkor kezdtem el kínlódásaimat a kutatás, az összegzés a formába öntés majd a közlés módszereivel. Kezdeti lépéseimben voltak segítők, s ma is kezdőnek tekintem magam.

Első nekirugaszkodásom eredményeként látott napvilágot első könyvem, amely a „*Nyíregyháza városa az 1848-49-es forradalom és szabadságharc időszakában*” címet viseli. Ez a könyv tárja fel Nyíregyháza polgárságának

országszerte elismert tetteit, erőfeszítéseit. Nyíregyháza polgársága elkötelezett volt a forradalom ügye mellett. Pesti kitörését néhány napos késéssel itt helyben is örömmel fogadták s küldöttséget menesztettek megköszönni a pesti népnek a március 15-i forradalmi fellépését.

Nyíregyháza városa az új választási törvénynek megfelelően választotta meg százkét tagú képviselőtestületét s történelmében először országgyűlési képviselőt is választhatott, Haczell Márton, újonnan megválasztott polgármester személyében. A szabadságharc mintegy másfél éve alatt a képviselőtestület és annak számtalan bizottsága hazafias kötelességének eleget téve teljesítette a haza elvárásait.

Név szerint ismerhetik meg a kései utódok azon nyíregyházi férfiak nevét, akik fegyverrel a kézben vonultak a haza védelmére, a Kossuth által megteremtett magyar honvédségbe, vagy vettek részt a rend fenntartásában nemzetőrként a szomszédos vármegyékben. 498 név szerint ismert nyíregyházi honvédon kívül jóval többen vettek részt a küzdelemben, hiszen a tanuló ifjak, az ügyvédbojtárok, az iparos segédek és mások ott jelentkeztek a haza védelmére, ahol éppen tartózkodtak.

Amikor szükség volt rá, Kossuth hívó szavára Nyíregyházáról is verbuválódott önkéntes csapat. 16 fő Kovács Ferenc városi képviselő vezetésével csatlakozott Pesten Kossuthhoz, s vettek részt a schwechati ütközetben, ahol Benczúr Miklós meg is sebesült.

Nyíregyháza városa a szabadságharc időszakában nem volt harccselekmények színhelye. Így az ország politikai és katonai vezetése biztos háttérként támaszkodhatott a bokortanyák termelőire, a fejlett kézműiparra. Ebben az időszakban Nyíregyháza városa Szabolcs vármegye kiemelkedő gazdasági és katonai központja lett. Folyt itt salétromtermelés, Sóstó erdeje ezer számra biztosította a lándzsanyeleket. Varrtak itt lábbelit és ruhaneműket a honvédeknek. Működött itt a kormányzat által kijelölt élelmiszerraktár, katonai kórház 12 iskolában, iparosok színjeiben, magánházaknál. Itt szerelték fel a megsegítésünkre érkező és gyalogharcot is vállaló egyik lengyel ulánus ezred részeit. Hat környező megye újoncait fogadta az újonctelep parancsnokság. Erőn felüli megterhelést jelentett a városnak a településen átvonuló magyar haderő elszállásolása, ételmezése, fuvarozása. Mintegy 200 000 főre tehető a városban megforduló magyar katonák száma. Az orosz intervenció haderő egyes részei többször is megfordultak a városban. Több mint 300 000 orosz katona ételmezése, károkozása 1849. év végére anyagilag teljesen kimerítette a várost.

Az anyagi csőd, a kolera áldoztszedése majd a levert szabadságharc utáni megtorlás nehéz próba elé állította a város polgárságát, a város vezetését.

Szabadságharcunk időszakában, hazafias tettekben jeleskedtek Nyíregyháza vezetői és polgárai egyaránt. Haczell Márton polgármester, országgyűlési képviselő Kossuth kormánybiztosaként öregbítette Nyíregyháza jó hírnevét. Benczúr Miklós, egyik városi vezető, honvédszászlóaljot vezetett a szabadságharc végén. Mindkettőjük osztályrésze halálbüntetés, majd kegyelem révén hosszú ideig tartó raboskodás. Domján Sámuel nemzetőrparancsnokként, a rögtönítélő bíróság tagjaként érdemelte ki a megtorlók bosszúját, a jozefstadti raboskodást. Nyíregyháza életében jelentős szerepet játszó Kralovánszky család közül az apa nemzetőr őrnagyként vett részt a küzdelemben. Hat fia közül három nemzetőr századosként, három pedig honvéd századosként küzdött a szabadságért. A család részvételét maga Kossuth is köszönetre méltónak találta. Nyíregyháza volt a megtorlás központja is. Itt gyűjtötték össze a megyében elfogott honvédeket, s lefokozva azokat, sorozták be az osztrák hadseregbe, s küldték őket a birodalmi tartományokba tíz évre.

Csak nagy vonalakban jellemezve is azt kell megállapítanunk, hogy heroikus volt az az erőfeszítés, amelyet Nyíregyháza polgársága anyagi és emberi erőforrásokban a haza oltárára helyezett. A szabadságharc vége, a természeti csapás s a teljes anyagi csőd egyik mélypontját jelentette Nyíregyháza történetének. Erről a mélypontról indult el az a fejlődés, amely a XIX. század végére, fél évszázad alatt impozáns, virágzó Nyíregyházát teremtett.

Kutatásaim során sok olyan személlyel, ténnyel ismerkedtem meg, akiknek, amelyeknek a megismertetése újabb könyvet eredményezett. „*Koszorút a hősnék sírhalmára*” címmel 13 tanulmányt magába foglaló könyv folytatta az előző témakört. Ebben már a korábban is említett neves nyíregyházi személyekről kaphat hasznos információkat az érdeklődő olvasó. Haczell Márton polgármesterségét másokkal ellentétben, másfél évben határozom meg. Benczúr Miklós élete és működése hazafias tettekre buzdíthat ma is. A Kralovánszky család tagjai adatainak közzététele nem volt hiábavaló, azok már ma egy márványtáblán olvashatók Nyíregyháza központjában. A szabadságharcban működött egy tábornok, Kmetty György, akinek nyíregyházi kötődését mutattam be. Nem itt született, de apja halála után a városba költözött itt élő rokonaihoz. Itt járt iskolába. Erős szálak kötötték itt élő és alkotó unokatestvéreihez, a Szénfyekhez és másokhoz.

A forradalmainkat, szabadságküzdelmeinket követő megtorlások tipikus jegyei találhatóak meg az 1848-49. évi események után is. A megtorlások szabolcsi áldozatai név szerint és név nélkül a hatalom bosszúvágyának kiteljesedését élték meg. A lebénított magyar társadalom hamuja alatt itt Szabolcsban is izzott a parázs s tanulta meg a magyar a túlélés korhoz alkalmazkodó technikáit.

Fehér foltja közigazgatás-történetünknek a Bach-korszak. Így a kort kutatóknak nehéz helyzetük van az események térbeni és időbeni elhelyezésében. A megyék átszabása, a járások megszüntetése és létrehozása, valamint 1854-től a körjegyzőségek létesítése miatt. Volt ebben az időszakban Észak- és Dél-Szabolcs megye. Dél-Szabolcs megye székhelye Debrecen volt. A sok új információ mellett egy érdekesség s talán ma is hasznosítható tapasztalat, hogy 1860-ban a nyíregyházi járás 36 települését 10 körjegyző irányította. A tanulmány hasznosságát az gyengíti, hogy ebben a kötetben jelent meg.

A lengyel-magyar barátság ápolásának Nyíregyháza 1849-ben is jó példáját szolgáltatva. Itt éltek egy ideig, itt szerelték fel őket és itt készültek fel a harcokra azok a lengyel önkéntes katonák, akik hazájukból menekülve a magyar szabadságküzdelem oldalára álltak. Kormányzati intézkedésre jelölték ki Nyíregyházát erre a feladatra. Az addig gyalogosan küzdő lengyel lovas katonák alá itt adtak szabolcsi lovakat, s szerelték fel őket a nyíregyházi, szabolcsi iparosok.

A férfiak mellett voltak szabadságharcunknak újabb Zrínyi Ilonái. Ismerjük Lebstück Mária történetét, de nem ismerjük azt a két szabolcsi Zsuzsannát, akik nő létükre fegyvert fogtak s küzdöttek és szenvedtek a magyar szabadságért. Ez a tanulmány a rájuk vonatkozó és eddig rendelkezésre álló adatokat teszi közzé okot adva a büszkeségre.

Egyik tanulmány a szabolcsi nemzetőrök szerepvállalásait igyekszik összefoglalni. Voltak gyalogos és lovas nemzetőreink, akiket száguldóknak is neveztek. A honvédeknek törvény alapján beálló szabolcsi legények mellett fontos szerep hárult a mozgó nemzetőrségre. A szabolcsi nemzetőrök voltak kéznél, ha meg kellett fékezni a román vagy szlovák nemzetiségek lázongásait. A mintegy 8000 szabolcsi honvéd mellett mintegy 4000-re tehető azon nemzetőrök száma, akik fegyverrel és annak híján szükségeszközökkel felszerelve vettek részt a megyén kívül, teljesíteni a kormány parancsát, segíteni a bajba jutottakon.

1861-től 1918-ig követhető nyomon a szabadságharcban részt vett katonák egyesületének története. Ez a civil egyesület próbált segíteni az egzisztenciálisan hátrányba került, megrokkant, sebesült volt honvédeknek, családtagjaiknak. A szervezet első vezetői Kállay Emmánuel volt alispán, nemzetőr őrnagy, Kállay Ákos, Szógyény Emil voltak. Az elnökök sorában Rakovszky Sámuel ezredes, Elek Ferenc alezredes, Krasznai Gábor százados, polgármester, Krúdy Gyula százados, ügyvéd, író hírességünk nagyapja említhetők. Történetük egy hazafias érzülettel átítatott civil egyesületé, amely a szolidaritás megvalósítása mellett legfontosabb feladatának tekintette a szabadság eszméjének megőrzését, fenntartását.

1848-49 katartikus átélése ma is tetten érhető a magyarság tudatában. Kossuth és Petőfi neve ott van a szabolcsi települések majdnem mindegyikének utca és intézmény neveiben. Erről ad áttekintő képet egy nyúlfarknyi tanulmány.

Az egész tanulmánykötet is ezt a célt szolgálta. Nagyszerű személyek, nagyszerű tettek bemutatását. A nemzeti összefogás csodákra képes ereje ma is lenyűgöző. Ezeket itt élő dédapáink valósították meg felszabadult jobbágyként, iparosként, értelmiségiként és a sokszor lebecsült egyházi és nemesként.

Publikációm sorában „*Rakovszky Sámuel 1848-49-es honvédezredes emlékezete*” következett. Ezt a tanulmányt a gávavencsellői önkormányzat adta ki. Élete, munkássága szabadságharcban betöltött szerepe példaképe a magyaroknak, büszke lehet rá Szabolcs megye.

A forradalom és szabadságharc témaköréből táplálkozott a 2002-ben megjelent „*Kossuth-emlékek Szabolcsban*” című könyvem. Ez a terjedelmes kiadvány igyekszik feltárni Kossuth és Szabolcs kapcsolatát, bemutatni a Kossuth-kultusz megyebeli, nyíregyházi megnyilvánulásait majdnem két évszázadon keresztül.

Bemutatom a Kossuthtal kapcsolatba került szabolcsi személyeket iskolatársaitól kezdve eszme- és harcostársain keresztül a turini remetét meglátogató szabolcsi hazafiakkal bezárólag. Kultusza az élet minden területén megnyilvánult. Azt előszeretettel használta javára a mindenkori hatalom. Nemzeti ünnepeink állandó szereplője, azok eszméinek újra és újra megjelenítő színterei. Kossuth kultuszának megnyilvánulása széles spektrumú. Nyíregyházán már igen korán megünnepelték március 15-e évfordulóját. Március 15-e és Kossuth összetartozó fogalmakká, érzületté váltak. Ünnepezték születésnapját és nevezetes dátum volt Lajos napja is. Írtak hozzá és róla verseket a helyi költők is.

Létesültek alapítványok a városban még életében. Ő maga is levélben üdvözölte a kezdeményezést. Avatták őt díszpolgárrá a megye több településén. Viseli nevét sok intézmény. Büszke rá a nyíregyházi Kossuth Lajos Gimnázium. Halála megrázta a megye lakosságát. Az emberek fájdalomukat különböző formában fejezték ki. Gyászistentiszteleteken szólalt meg a gyászzene. Remekbe szabott gyászbeszédek emelték messiási magasságba a már életében is a magyarok apostolává nőtt államférfit. Születtek gyásztáviratok s küldött-ségekkel képviseltette magát a temetésen a megye s Nyíregyháza városa.

A szétszóródott magyarság szerte a világon szobrokkal tisztelgett s fejezte ki szeretetét nagy fia iránt. Szabolcs megyében is megindult a folyamat s a mai napig születnek újabb és újabb Kossuth-szobrok. A létesítés időrendjében Kemece, Tiszalök, Tarpa, Rakamaz, Buj, Nyíregyháza, Ibrány, Tyukod, Dombrád, Fehérgyarmat lakossága fejezte úgy ki érzelmeit, hogy kőbe, fémbe vésette azokat.

Emlékünnepségek szerveződtek születése, halála kerek évfordulóin, legutóbb születése 200. évfordulóján emlékezve a kiemelkedő államférfira. Szabolcs megyét lakói, de mások is több okból eredően a legmagyarabb megyének titulálták. Ennek egyik oka talán a Kossuthhoz való viszonyban fejeződött ki. Aki elolvassa ezt a könyvet, erről győződhet meg.

Egy méltatlanul elfeledett nyíregyházi zenetudós inspirált arra, hogy az eddig feltáratlan zenei élettel is foglalkoztam. „*Zenei élet Nyíregyházán a XIX. Században*” címmel kiadott könyvem a címnek megfelelően dolgozza fel a nyíregyházi zenei élet eseményeit. A század első felében születtek azok a zenei tehetségek, akik meghatározták Nyíregyháza zenei életét. Kollman Sámuel tanító volt az, aki elvetette a magot. Maga is oktatott, s eddigi ismereteink szerint ő volt Nyíregyháza első zeneszerzője. Két, zenében tehetséges gyermeke, családi nevüket Szénfyre változtató Gusztáv és Gyula a század második felében meghatározói voltak a nyíregyházi zenei oktatásnak, a dalkultúra fejlesztésének, a hangversenyélet szervezésének.

Szénfy Gusztáv autodidakta módon tanult meg zenélni, zenét szerezni, s karmesteri feladatokat ellátni. Ügyvédi pályája mellett az életét tette fel arra, hogy megfejtse a magyar zene titkát. Megszállottságig vitt tudományos munkájában sikert ért el. Kodály és Bartók előtt 50-60 évvel az összehasonlító népzene-kutatás eredményeire alapozva mutatta meg a világon először egy nemzet zenéjének sajátosságait, annak szabályait. Alapjának a népdalt tekintette. Művét sajnós a Magyar Tudományos Akadémia néhány tagjának ellenérdekeltsége

miatt nem adhatta ki, annak ellenére, hogy arról kortársai elismerően nyilatkoztak. A nagy terjedelmű Magyar Zenekönyv elkallódott, az a különböző újságokban, a zenei szaklapban közzétett töredékeiben maradt fenn. Utolsó zeneműveit a magyar zene szabályai szerint szerezte. Tudását nyíregyházi és miskolci tanítványai vitték tovább, akik részére zongoraleckéket adott.

Öccse, Gyula, hasonló tehetséget mutatva zeneszerzéssel és zongoraoktatással is foglalkozott. Mindketten ott bábáskodtak az első Nyíregyházi Dalárda megalakításánál, amely 1864-től a II. világháborúig ívelően volt alapvető bázisa a nyíregyházi s egyben a megyei dalkultúrának.

A XIX. század második felében teremtődtek meg az első zeneiskolák működési feltételei. A magánvállalkozásban működtetett iskolák már több tanszakon oktatták a zenélés tudományát. Ekkor és itt nőttek fel azok a zenei tehetségek, akik átvéve a stafétabotot továbbadták a Szénfyek tudását, kiegészítve azt Liszt Ferenc, Ábrányi Kornél és mások tudásával. Liszt Ferenc nyíregyházi tanítványa, Epstein Karolina még 1935-ben zenét szerzett Kossuth Lajos tiszteletére, Liszt utolsó élő tanítványaként New-Yorkban.

Nyíregyháza hangversenyélete nem volt szegényes más hasonló városokhoz viszonyítva. A Szénfyek országos ismertsége, szervezőkészségük folyamatosan biztosította a színvonalas hangversenyéletet. A könyv ide vonatkozó fejezete végigkíséri a hangversenyélet eseményeit, megtalálhatók a fellépő magyar és külföldi művészek s az eljátszott darabok is nevesítve vannak.

Nyíregyháza polgárai nem voltak híján a szórakoztató zenének sem. A század első felében a nagyobb szabású rendezvényekre a felvidékről hívtak és szerződtettek nevesebb zenekarokat. Helyi színházi, családi és egyéb rendezvényeken megelégedtek a helyi erővel is. A század közepén tűnt fel a tehetséges Benczi Bertalan, majd a Kállay család által Pesten a zenei konzervatóriumban képeztetett fia, Gyula, aki Hubai Jenő édesapjától tanulta meg mindazt, amelyet Európa-szerte elismerően illettek, s idehaza Krúdy Gyula írásaiból is ismerhetünk. Egyik helyi sajátosság volt, hogy Benczi Gyula zenekara és a Nyíregyházi Dalárda közösen léptek fel több évtizeden keresztül.

Tartalmazza a könyv mindazokat a nyíregyházi zeneszerzőket, akik valamilyen zeneművet alkottak s megtalálhatók mindazon világi és egyházi zeneművek, amelyekről ez idáig ismeretünk van. Mindez együtt, bekötve a zeneiskola könyvtárában megtalálható.

Megtalálhatók a könyvben azon személyek portréi, akiről szó esett, s rajtuk kívül néhány más, nyíregyháza zenei életében fontos szerepet játszó személy.

A század végén, amikor megalakult a Bessenyei Társaság s annak zenei szakosztálya, az képzett zenészekkel és zeneértő közönséggel számolhatott.

Publikált tanulmányaim közül ezek voltak a könyvek. A bemutatkozás alkalmával közreadott publikációs listán található könyvismertetések s szaporodnak a kultúra feltáratlan területei felé irányuló tanulmányok.

Terveim között szerepel a képzőművészeti élet feltárása. Zenében, színháztörténetben, irodalomban sok információ, adat van birtokomban, amelyek közzététele a jövőre vár. Sokan fejemre olvassák csapongásaimat. Úgy gondolom, hogy a kutatás-publikálás egyfajta módszerének birtokában, a befektetett munka révén hasznára lehetek a városnak, a megyének, a Bessenyei Társaságnak.

Munkáimat eddig is szakemberek ítélték meg. A teljességre törekvés mellett is akadnak hiányok. Munkáim sem hibamentesek. Mindezek ellenére használni akarok. Részt akarok vállalni a múlt feltárásában.

Minya Károly:

A MAGYAR NYELVMŰVELÉS TÖRTÉNETE, ELVEI ÉS VITÁI A RENDSZERVÁLTOZÁSTÓL NAPJAINKIG

A nyelvművelés-történet legjelentősebb eseményeit 1989-ig a Fábíán Pál – Lőrincze Lajos által írt Nyelvművelés című jegyzet mutatja be (Tankönyvkiadó, Budapest, 1988). Az azóta eltelt évtized bővelkedik eseményekben. Érdemes számba venni, milyen viták bontakoztak ki e tárgykörben, milyen szervezetek jöttek létre, milyen konferenciákat rendeztek.

Az ezredfordulót megelőző évtized nemcsak a politikában és a társadalmi életben hozott óriási változásokat, de maga a nyelvhasználat és a nyelvművelés is mozgalmas időszakot élt át. A nyelvművelésben természetesen változás és hangsúlyeltolódás van. Ahogy Grétsy László megfogalmazta: a nyelvművelés elvei korszerűsödtek, de a szelleme nem változott. Nagyon fontos a társadalmi megítélése is. Kemény Gábor a jelen időszakot, az eltelt bő egy évtizedet eképp jellemzi: rendszerváltás után és normaváltás közben vagyunk. Az utóbbi időben – talán éppen a hajdani egyenszürkességnek az ellenhatásaként, tagadásaként – mindinkább teret nyert a közéleti nyelvhasználatban az oldottság, a könnyedség (Kemény 1993: 416-7).

Állandó kérdés a nyelvművelés szerepe, valamint a nyelvművelés és a nyelvtudomány viszonya. Bár nyilvánvaló, hogy az előbbi tudatosan vállalt gyakorlati tevékenység, s a kettő egymásrataltsága egyértelmű, mégis felvetődnek kérdések, kételyek. Ez az írás választ erre nem ad(hat), döntőbíró sem kíván lenni, elsődleges célja az, hogy az olvasó elé tárja néhány vitában a véleményeket és a véleménykülönbségeket.

A reklámyelv- és felirattörvény megszületése

A törvény gondolata – bár csak kérdés-felelet cím formájában: Van-e szükség anyanyelvi törvényre? Magyar nyelvtörvényt! – az Édes Anyanyelvünk 1996. évi áprilisi számában vetődött fel. Öt írást közölt a lap, mindegyik szerzője indokoltnak tartja a törvény meghozatalát. Ezek előtt egy szerkesztői állásfoglalás olvasható, a következő: „A legutóbbi évek olykor szinte már meghökkenítő nyelvi »eseményei« – legfőképpen az idegen szavak, kifejezések és szerkesztésmód nagyarányú térhódítása –, továbbá a némely szomszédos vagy távolabbi országban kidolgozott nyelvtörvények nyomán nálunk is egyre töb-

ben vetik fel egy nyelvvédelmi törvény megalkotásának gondolatát. Anyanyelvünk inkább nyelvtörvény nélkül, mint nyelvtörvénnyel, de megfelelő módon és eszközökkel való hatékony védelmét szerkesztőségünk is fontosnak, sőt elengedhetetlennek tartja...”

Ezután a lap 1996. decemberi számában a következő felhívást tette közzé:

Felhívás a magyar nyelv védelmére

„Egyre növekvő aggodalommal tapasztaljuk a közélet és az üzleti élet nyelvének fokozódó elidegenedését, anyanyelvünk szavainak eltűnését a cégtáblákról, reklámokból. A jelenség károsan hat a mindennapi nyelvhasználatra, hiszen a lakosság állandó kapcsolatban áll az üzleti feliratokkal, és az a képzet alakulhat ki benne, hogy ez a keverék nyelvhasználat a követendő példa.

Tudatában vagyunk annak, hogy az üzleti élet idegen nyelvű egysíkúsága – bizonyos mértékben – világjelenség, amelynek hatása, divatja alól a magyar üzleti világot teljesen kivonni igen nehéz, sőt megoldhatatlan feladat volna. De azt is tudjuk, hogy ez a nyelvünket és önérzetünket sértő divat nem egészséges jelenség: nem lenne tehát jó, ha továbbra is terjedne. Előttünk állhat több olyan európai ország példája, ahol törvényben mondták ki, hogy reklámokban és közleményekben tilos olyan idegen szavakat használni, amelyeknek van anyanyelvi megfelelőjük.

Mi nem javasolunk átfogó nyelvtörvényt. Egyrészt azért nem, mert a nyelvtörvény szó mostanában, a szlovák nyelvtörvény életbe lépése óta rossz felhangot kapott. Másrészt pedig azért nem, mert ha egy ilyen törvény a Parlament elé kerül, bármilyen megalapozott is, könnyen a politika martalékává válhat, márpedig az anyanyelv ügye fontosabb annál, hogysem ennek kockázatát vállalnánk. Célirányos rendelkezéseket, intézkedéseket azonban nagyon is fontosnak tartunk, így elsősorban azt, hogy az illetékes minisztériumok az esetleg szükséges felfrissítés után szerezzenek érvényt azoknak a rendeleteknek, amelyeket 1986-87-ben hozott a Belkereskedelmi Minisztérium és a Pénzügyminisztérium az idegen szavaknak az üzleti életben való használatáról, pontosabban ennek korlátozásáról.

Fel kell hívnunk a figyelmet arra is, hogy a nyelvhasználati igénytelenség, az idegenes nyelvi fordulatok nem feltétlenül, sőt szerintünk éppenséggel nem a gazdasági, politikai korszerűség és nyitottság jelei.

Ezért tartjuk kötelességünknek fellépni anyanyelvünk épsége s ezzel gondolkodásunk és fogalmi világunk tisztasága védelmében. Felhívjuk az arra hiva-

tott állami és társadalmi intézményeket, hogy segítsék anyanyelvünk tisztaságának megőrzését és további gazdagítását. Ez is egyik alapvető tényezője a nemzeti megújulásnak, egyúttal pedig a demokratikus nyíltság feltétele. Budapest, 1996. október. Aláírók: A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Anyanyelvápolók Szövetsége, Magyar Írószövetség”

1997-ben a *Veszélyeztetett anyanyelv* volt a magyar nyelv hetének a központi gondolata, s nyilván akkor is elhangzottak vélemények az idegen szavakról. De alapvetően „nem” volt a válasz a nyelvtörvényre (az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága részéről is).

Ezután jelent meg az Élet és Irodalomban a 39 nyelvész által aláírt Nyilatkozat.

Az eseménytörténet következő fejezete 1999. november 5-6-án kezdődött. Ekkor tartotta a Magyar Professzorok Világtanácsa (MPV) *Tudomány és anyanyelv* című ankétját Nyíregyházán. E konferencia végén a résztvevők ajánlásokat fogalmaztak meg, s eljuttatták őket különböző illetékes szervekhez, többek között az Igazságügyi Minisztériumhoz. Ennek egyik legfontosabb eleme az, hogy az idegen nyelvű feliratok, szövegek mellé kerüljön oda a magyar nyelvű változat is, azonos méretben, azonos tartalommal. Nem kell lecserélni a cégtáblát stb.-t, nem kell átfesteni, csupán kiegészíteni. Kétéves előkészület után az MPV, valamint nyelvvédő civil szervezetek kezdeményezésére a törvény megszületett és elfogadtatott.

Az országgyűlés 2001. november 27-én, csaknem kétharmados, egészen pontosan 63,4 %-os többséggel fogadta el azt a törvényt, amelynek célja a magyar nyelv megóvása az idegen hatásoktól. A törvény értelmében 2003 januárjától magyar nyelven kell megjeleníteni a gazdasági reklámok szövegét, jelmondatát a magyar nyelven kiadott sajtótermékekben, rádió- és televízió-műsorokban. 2003-tól az üzletek nevét (nem a tulajdonnévi, egyedítő elemét!) és a kirakataikban lévő, a vásárlók tájékoztatását szolgáló közlemények szövegét is magyar nyelven kell feltüntetni. Szintén kötelező magyarul megszövegezni a közterületeken, közlekedési eszközökön elhelyezett közleményeket is. A törvény rendelkezései nem érintik a már meghonosodott idegen nyelvű kifejezéseket. Nem vonatkoznak a kisebbségek által használt nyelven közzétett gazdasági reklámok szövegére, üzletek elnevezésére sem, ha az adott településen kisebbségi önkormányzat működik. A törvényben eljáró hatóságok: a gazdasági reklámokat illetően a fogyasztóvédelmi főfelügyelőségek az ellenőrzés joga, az üzletfeliratokkal kapcsolatos követelmények érvényesülését a jegyző ellenőrzi.

Vitás esetekben, valamilyen idegen nyelvű kifejezés meghonosodottsága tekintetében az MTA elnöke által kijelölt tudományos tanácsadó testület dönt. Ez a nyelvi tanácsadó testület 2002-ben állt fel, elnöke: Kiefer Ferenc, titkára: Kenesei István, tagjai: Balázs Géza, Görgey Gábor, Grétsy László, Hunyady György, Kiss Jenő, állandó meghívott: Szűts László. Nem feladata az állampolgári bejelentések vizsgálata, csak az államigazgatási ügyben eljáró hatóságoké. (A testület levelezési címe: 1399 Budapest, Pf. 701/518.)

Tehát a törvény nem tiltó, hanem kiegészítő jellegű követelményeket állapít meg. Nem tiltja meg az idegen nyelvű kifejezések használatát, hanem azt követeli meg, hogy a reklámokon, feliratokon az idegen nyelvű kifejezés, szövegrész akkor használható, ha ugyanott annak magyar nyelvű megfelelőjét is megjelenítik, ugyanolyan méretben és tartalommal. A magyar nyelvű megfelelő természetesen nem jelenti minden esetben a tükörfordítás követelményét, adott esetben az magyarítás is lehet. Így például a reklámeszközök közé tartozó ún. szlogen (jelmondat) esetében a lefordíthatatlan szójáték hasonló magyar szójátékkal helyettesíthető.

Az Anyanyelvápolók Szövetsége mindvégig szakértői, nyelvművelői közreműködéssel segítette az Igazságügyi Minisztériumnak előkészíteni a közösségi tájékoztatás és a gazdasági reklámtevékenység nyelvhasználatának jogi szabályozását.

Vita a nyelvművelők és a nyelvtervezők között

2001-ben *Nyelv, nyelvi jogok, oktatás* (JGYTF, Szeged, 2001) címmel Sándor Klára szerkesztésében megjelent egy kötet, amely tíz tanulmányt tartalmaz. A szociolingvisztikai tankönyv illetve segédkönyv egyik fő témája a nyelvművelés. Az egyik legterjedelmesebb tanulmány a *Nyelvművelés és ideológia* címet viseli. A könyv bevezetője meglehetősen sommás ítéletet tartalmaz, már-már provokatív: „A nyelv leírását alapvetően kétféle szemlélettel lehet megközelíteni: az egyik szemlélet a nyelvet önmagában zárt rendszernek tekintti, s noha elismeri, hogy vannak társadalmi és történeti vonatkozásai is, ezeket a »tisztá nyelv« leírása szempontjából mellékesnek tartja. A másik a nyelvet nem mozdulatlan, jól áttekinthető szabályokkal leírható, egynemű rendszernek látja, hanem folyamatosan mozgó, a nyelvi formák belső változásai és a nyelvet használó közösség társas kapcsolatainak alakulása által mozgató, sokféle társas funkciójának megfelelően heterogén rendszernek. Az a nyelvész, aki ezzel a szemlélettel dolgozik, nem saját intuíciójára hagyatkozik, amikor a nyelvet leírja, hanem hétköznapi emberek valóságos nyelvhasználatát elemzi: úgy véljük, hogy a nyelv lelkét akkor ismerhetjük meg leginkább, ha legtermészetesebb használatakor sikerül megfigyelnünk.” (2001: 5).

Mint látható, már itt alapjaiban támadja a hagyományos nyelvművelést, később közvetve még azt is megemlíti, hogy az ilyen nyelvész az adatait kitálálja(!) Hasonló gondolatai miatt írja a könyvről a következőt Grétsy László: „Sándor Klára tanulmányai alapján véve destruktívak. Nemcsak a nyelvművelőket destruálják, hanem a társasnyelvészetén kívül az összes többi – általa *rendszer nyelvészet*-nek nevezett – nyelvészeti ágat: a történeti nyelvészetet, a strukturalista iskolát, a generatív nyelvészetet stb. Mindegyik torzít, hamisít, csonkít...” (2001: 15).

A könyvben található Sándor Klára-tanulmányokban nagyon sok elmarasztalás található a hagyományos nyelvművelőket illetően, van csúsztatás, torzítás, és az az insziniáció, amely mindenképpen a lingvicizmust (a fajelmélet nyelvi párhuzamát), a nyelvművelés és a politika összefonódottságát látja meg. Szerinte a nyelvművelés az adott korszak politikai törekvéseinek megfelelően zajlik mindig. Egyik példája, hogy a magyar nyelv hetét gyakran közéleti személységek nyitották meg. A három csoportra osztott nyelvművelők harmadik egységét, a hagyományos nyelvművelőket ekképp jellemzi: „nyíltan vállalják, hogy politizálnak, s nem a nyelvtudomány, hanem a politika oldalvizein kísérelnek meg továbbhajózni” (2001: 207).

Mindez – úgy vélem – bizonyítékok, tények híján erőltetett, ráadásul maga a szerző egy párt választmányának a tagjaként még inkább érintett a kérdésben. Egyébként ez a három csoportra osztás és a politika oldal vizein történő hajózás kísértetiesen hasonlít Kis Tamás gondolataihoz. A könyv is ennek a (rög)eszmének a jegyében zárul „...a nyelvhelyesség eszméje a hatalom fenntartását és továbbörökítését szolgálja, s ennek a törekvésnek eszköze a nyelvművelés. Ha ez így van, akkor hipotézisként megfogalmazható, hogy a nyelvművelés elveit az adott kor uralkodó politikai ideológiája alakítja ki, vagy legalább is erősen befolyásolja” (2001: 213).

Azonban a legsajnálatosabb a könyvben az, amit Grétsy is kiemel cikkében: „De minden csúsztatásnál, torzításnál, neki nem tetsző szakirodalom figyelmen kívül hagyásánál bántóbb – és elfogadhatatlan! – az a gyűlölködő hang, amely S. K. írásait jellemzi, amikor a nyelvművelésről szól. Amikor pl. a Lőrincze által bevezetett »emberközpontú nyelvművelés«-t értékeli, így ír (193. o.): »Az emberközpontú nyelvművelés ellentmondásossága éppen abból származik, hogy az alapelvek következetes érvényesítése az lenne, ha *nem* lenne nyelvművelés. Nevezhetjük ezt az emberközpontú nyelvművelés paradoxonának: a nyelvművelés akkor emberközpontú, ha nincs.« A kötet utolsó tanulmányában pedig így ír (46..0.): »De nemcsak nyelvszemlélete, hanem nyelvészociológiai eredményei is *meggátolják a jóérzésű nyelvészt abban,*

*hogy aktív nyelvművelő tevékenységre adja a fejét.» (Az én kiemelésem. G. L.)
A jövő magyartanárai ezt kapják S. K.-tól útravalóul a nyelvművelésórákon!”
(2001: 15)*

Mindezekon kívül ironia is gyakran található a tanulmányokban. Csupán két példát hozok erre a már említett *Nyelvművelés és ideológia* című fejezetből. Az egyik maga az első mondata: „A cím olvastán egy pillanatra meghökken az olvasó: szokatlan kontextusban szerepel itt a *nyelvművelés* szó. Azt megszoktuk, hogy a műveltséghez, az értelemhez, az erkölcshez, a nemzethez, az iskolához társítjuk, de nem – vagy alig – láthattuk olyan szövegkörnyezetben, amely ezeknél kevésbé fennkölt fogalmakkal terhes” (2001: 153). Nincs olyan szótár, amely a *műveltség* és *értelem* kifejezéseket fennkölt stílusminősítéssel illetné. S miért lenne terhes az, ha az emberek asszociációs hálójában a nyelvművelés a nemzettel vagy az iskolával társul?! A másik példa: A nyelvművelők „a társadalmi hasznosságuk hangsúlyozása érdekében elhatárolják magukat a tudománytól, s helyette az *elkötelezett* és *honfiúi* érzelmeit büszkén vállaló *néptribun* szerepét vállalják inkább” (2001: 154). (A gúnyos szavak kiemelése tőlem: M. K.)

Sándor Klárának más tanulmányában, de itt is megjelenik az a gondolat, hogy „a diák valamilyen durva ráébresztés nyomán” fölfedezi, hogy nem helyes az, ahogy ő beszél (2001: 155). S ez a durva „ráébresztő” maga a tanár. (Jómagam is végeztem a hallgatók körében egy kis felmérést e tárgyban, s a válaszokból kiderült: nem a tanár, inkább az iskolatárs az, aki gúnyolódott beszédén, nyelvjárásosságán esetleg nyelvi hibáján. Mint azon, ha szemüveges, kövér vagy szeplős. Természetesen ez elítélendő, de nem a tanártól származó.)

A könyv által kiváltott vita megmaradhatott volna a szokásos szakmai berkeken belül, azonban nem így történt. A nyelvművelők és a nyelvtervezők közötti vita akkor került a széles közvélemény elé, amikor *Van-e szükség nyelvművelésre?* címmel beszélgetés jelent meg Sándor Klárával a Köznevelés folyóirat 2001. április 6-i számának hasábjain.

Az interjú apropója természetesen maga a tanulmánykötet, amelyről a szerkesztő Szunyogh Szabolcs ekképp vélekedik: „A rendkívül olvasmányosan megírt tanulmánygyűjtemény arról szól, hogy mindaz, ami nyelvművelés címen történt és történik Magyarországon, értelmetlen, céltalan, káros.” Sándor Klára felveti többek között, hogy célszerű lenne, ha a televízióban mindenféle nyelvjárással megismerkedhetnénk, megszoknánk őket, mint Norvégiában, s akkor a nyelvjárási beszédű emberhez nem kapcsolódna az elmaradott ember

kategóriája. Az interjúban a legmeghökkenőbb kijelentés az, hogy a tanár nem javíthatja ki a gyerek beszédét, mert „Amikor a tanár ezt a nyelvhasználatot alacsonyabb rendűnek, parasztosnak, butának, csúnyának vagy magyartalannak tartja, akkor *megsérti azt a közösséget, amelyikhez a gyerek tartozik.*” Sándor ezzel a kijelentésével magának a pedagógiának a szükségességét kérdőjelezi meg, mint ahogy az interjú készítője utal is erre. Az természetesen teljességgel igaz, hogy a tanár ne nézze le azt a nyelvváltozatot, amit a gyerek otthonról magával hozott. De hogy ne is javítsa ki? (Sándor Klára az idézett kötetben megjelent egyik tanulmányában így ír: „Azoknak a gyerekeknek, akik otthon egy olyan nyelvváltozatot sajátítanak el és használnak később *alapnyelvként* (így hívják azt a nyelvváltozatot, amelyet a beszélő legautomatikusabban, a leghétköznapiabb beszédhelyzetben használ), amely viszonylag távolabb áll a sztenderdtől, iskolába kerülve nemcsak a tananyagot kell elsajátítaniuk, hanem a sztenderdet is, és ezzel jelentős hátrányba kerülhetnek.

A nyelvtervezők ezért olyan oktatáspolitikát szorgalmaznak, amely nemcsak megtűri, hanem támogatja is az alapnyelv iskolai nyelvhasználatát, *fokozatosan vezetve be a sztenderd nyelvváltozatot*, és korlátozva annak alkalmazását. (Például *az írásbeli feladatok végrehajtásakor, dolgozatírásakor a sztenderd használatot követeli meg a tanár*, de a szóbeli feleleteknél nem” (1998: 389). (A kiemelés tőlem: M. K.) Milyen sztenderd nyelvváltozatot követel meg a tanár, ha nem javíthatja ki a gyerek iskolai megnyilvánulásait? Hiszen a Köznevelésben ezt állította Sándor, így nem véletlen, hogy nyilatkozata felháborodást váltott ki, ugyanakkor, mint látható, önmagával is szembekerült.

Nádasdy Ádám a *Mindentudás* egyeteme című televízió-sorozatban ekképp vélekedett az iskola és a nyelvművelés viszonyáról: „A nyelvtudomány egy leíró tudomány..., hogy beszélnek városban, hogy beszélnek falun, hogy beszélnek a műveltek, akik jól tudnak magyarul, s hogy azok, akik csak tanulgatják. Iskolázott ember vagyok, én is a művelt magyart használom, nem mondom azt, hogy „maga nem lássa”, hanem azt mondom, hogy „maga nem látja”. Ha én tanár lennék, nagyon szigorúan megkövetelném a művelt normának a betartását, azért van az iskola, dresszírozza a gyereket, és terelje őket a finomra, a szépre és a jóra, aztán amikor kimennek az iskolából, azt csinálnak, amit akarnak, de azt nem szabad hinnie a pedagógusnak, hogy a nyelvtudomány mögötte áll ebben a harcában. Ezt őszintén meg kell mondanom.”

A Köznevelésben Sándor Klára gondolatairól egyrészt Buvári Márta *Kell-e nyelvművelés* (2001. szept. 29.), másrészt Balázs Géza *Van szükség nyelvművelésre!* (2001. szept. 29.) címmel fejtette ki véleményét, az Édes Anyanyelvünkben, illetve a Kossuth rádió Édes anyanyelvünk rovatában Grétsy László

és Deme László. Buvári Márta többek között azt hangsúlyozta, hogy a Glatz Ferenc vezette MTA-nak is szüksége van segítségre a nyelvművelés terén, ezért is van szükség például olyan társadalmi szervezetre, mint az Anyanyelv-ápolók Szövetsége. A nyelvtudomány nyelvművelés nélkül olyan, mint az orvostudomány gyógyítás nélkül. (Sebestyén Árpád is hasonlóképpen vélekedik: „Ha e jól hangzó alapállást – ti. azt, hogy jelenségek rögzítése csak a feladat, a tiltás, a támogatás, azaz az értékelés tudománytalan kóklerség – megpróbálnánk alkalmazni a különböző tudományokra, fura következtetésre juthatnánk. Nemcsak a neveléstudomány egész. intézményrendszer bizonyulna tudománytalannak, mivel beavatkozik az egyének és csoportok »szabad« fejlődésmenetébe, hanem például a biológia is, amely a biodiverzitás fenntartása érdekében nem restell fellépni a fajok kihalása ellen. Arra gondolni sem merek, mi maradna az orvostudományból: talán csak az anatómia, mert a gyógyítással kapcsolatos minden tevékenység beavatkozás, tehát tudománytalannak minősülne (2004: 8).

Felhasznált szakirodalom

- Kemény Gábor (1993): Normaváltás közben. *Nyr.*
- Grétsy László (2001): Egy kártékony segédkönyvről. *Édes Anyanyelvünk*. 2001./5.
- Sándor Klára (1998): Az élőnyelvi vizsgálatok és az iskola: a kisebbségi kétnyelvűség. In. Kontra Miklós-Saly Noémi (szerk.): *Nyelvmentés vagy nyelvvarulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Osiris Kiadó, Bp.
- Sándor Klára (2001): Nyelvművelés és ideológia. In. Sándor Klára (Szerk.): *Nyelv, nyelvi jogok, oktatás*, JGYF Kiadó, Szeged
- Sebestyén Árpád (2004): Nyelvújítás, nyelvhelyesség – nyelvhasználatunk mindennapos gondjairól. *Debreceni Szemle* XII. évf. 1. szám

Szitha Mária:

BESSENYEI SZOBRA ELŐTT

Kedves Jelenlévők!

Itt állok – állunk – Kallós Ede 1889-ben felállított szobra előtt. Neves zsűri döntötte el a pályázók közül kinek az alkotása kerüljön városunkba. Benczúr Gyula – Nyíregyháza nagy szülőtte – azon neves művészek közé tartozik, akik Kallós Edének a művére szavaztak.

Most itt áll egymással szemben városunk, megyénk, országunk két nagy alakjának megtestesítője! Bessenyei György és Benczúr Gyula szobra.

Köztudott, Ferenc József császártól a magyar testőrtisztek nehezen kapták meg az engedélyt, hogy leróhassák tiszteletüket kiváló elődjük, Bessenyei György előtt. Bessenyei legkedvesebb testőr-barátja Barcsay Ábrahám volt. S íme! Leszármazottja, Barcsay József testőrőrmester (őrnagy!!) ott áll a daliás, gyönyörű szál, pompás díszruhában megjelent testőrök között, a szobor előtt.

Bessenyei szobra családi vonatkozásokat idéz fel bennem. Apai nagyapámnak, Szitha Andrásnak első, korán elhunyt hitvese a nagygéresi és kökényesi Laskay- családból származott. Rokona annak a Laskay Máriának, aki 1803-ban Bessenyei Pállal kötött házasságot. András nagyapám másodszer nagyanyámat, Bihari Erzsébetet vezette oltárhoz. Az ő keresztapja, sőt esküvői tanúja is Bessenyei Ferenc bihari birtokos volt. Rokona!

Nem véletlen, hogy Édesapám az Evangélikus Kossuth Lajos Gimnáziumban megalakult tudtommal országosan első-Bessenyei Diákönképzőkörnek nemcsak alapító tagja, hanem alkönyvtárosa és háznagya is volt; Hála osztályfője Porubszky tanár úr jólétesültségének és Édesapám kiváló képességeinek. S láss csodát! Még a magyar írásbeli érettségi tétele is Bessenyei György fellépésének, politikai és irodalmi jelentőségének taglalását követelte meg 1897-ben. Bessenyei György vélhető születési évének 150. évfordulóján.

Szitha Gyula unokabátyám – Belohovszky Ferenc tanár úr tanítványaként – részt vett 1931-ben a Kisebb Bessenyei Művek c. kötet szerkesztésében s kiadásában. Azaz az írópolitikus halálának 120. évfordulóján.

Hatalmas örömet jelentett számomra, amikor kiváló magyar- és történelemtanárom, költő, író a Bessenyei órán büszkén hangsúlyozta: édesanyja révén rokonának vallhatja a kiváló író, költőt. Dr. M. Szerviczky Margitnak hívtak a

tanárt. Másik gimnáziumi tanárnőm – nálunk latint és művészettörténelmet tanított – M. Juhász Margit dr. is boldog volt, hogy édesanyja – aki a kismemesi Harsányi családból származott – felmenője az a Harsányi, akinek felesége Bessenyei Rozália volt.

S ki ne lenne büszke Bessenyeire, a rokonra? Hiszen Mária Terézia daliás testőre volt az, aki igazolta a klasszikus szólást: „Ex oriente lux.” Igen Keletről jön a fény, Szabolcs még ma is gyakran „sötét”-nek nevezett világából. Bessenyei György az, aki fellobbantja a felvilágosodás lángját, amely egész Magyarországot beragyogta. Ahogyan egykori, nagyon szeretett és becsült budapesti egyetemi tanárom, Horváth János írta: „Bessenyei újszerű műveltség fáklyáját gyújtja fel, olyanét, amelyet nem itthon szerzett, itthon nem szerezhetett volna meg, de amellyel – egyszer kézbe kaphatván – világítani óhajt hazafelé: a felvilágosodás szövétnekét.”

Bessenyei György szorgalmazza egy olyan intézmény (ma: MTA) létrehozását, amely a magyar nyelvet gondozza, ápolja. Miért? Bessenyei megadja a választ: „Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem.” S mert: „Az ország boldogságának egyik legfőbb eszköze a tudomány... A tudomány kulcsa a nyelv.”

Ma is időszerű világszerte – sajnos – pl. a következő gondolatot, amellyel a hatalmat gyakorlók gondolkodását bírálja, akik szerint: „A gazdagság a népet kevélyé, a szabadság makaccsá teszi, tedd szegénnyé, rabbá, s uralkodj!” (Tarimenes) Igaza volt Vietórisz Józsi bácsinak, aki azt írta versében Bessenyeiről: „Tied az úttörés minden árnya, fénye / Szabolcs daliája, Bihar remetéje.”

Ebben az évben van éppen 65. évfordulója annak, hogy Bessenyei hamvait nálunk, városunkban, az Északi Temetőben helyezték végső nyugalomra. Nagy része volt ebben M. Juhász Margitnak, aki 1935-ben a Bessenyei Kör Elnöki Tanácsának tagjaként szorgalmazta, hogy az igaz magyar és ember, a kiváló tudós, költő, író hamvai méltó helyre kerüljenek. Margit néni Bessenyeiről nemcsak verset, tanulmányt, hanem hangjátékot is írt; 1961-ben – Bessenyei György halálának 150. évfordulóján – a Magyar Rádió Ifjúsági Osztálya – nem is egyszer – sugározta alkotását.

Bessenyei Györggyel vallom: „*Minden semmivé lesz, látom, a világban. / Elmúlok magam is, jól érzem, voltomban. / Csak az Isten maga örökös igazság, / Többi mind szenvedés, árnyék, mulandóság.*”

Dr. Fazekas Árpád:

**SZÁLLÁSI ÁRPÁD VERSEIRŐL,
AVAGY: BÚVÓPATAK A KÖNYVEK VILÁGÁBAN**

Az összesen 153 vers négy fejezetben került bemutatásra:

- I. *Esztergomi körkép*: 22 vers,
- II. *Történelmi tabló*: 30 vers,
- III. *Évszakok, tájak, emberek*: 40 vers, és a legterjedelmesebb:
- IV. *Búvópatak* 61 költeménnyel.

Tulajdonképpen 57 év költői termése kerül napvilágra.

Szépen ír „választott” városáról Esztergomról (*Esztergom eleste, Balassi halála, Esztergomi B-betűsök, Szakai primás, A híd, Első utam Esztergomba, Erkélyemről, Esztergom, Strigonium, Babits-ház, Kálvária, Tonus primun*), de fiúi szeretete és ragaszkodása a szatmári *Nagyecsed*hez, a Szülőföldhöz köti.

Szereti és dicséri a lovakat (*Lovak dicsérete*). Megemlékezik kegyelettel az *ecsed i zsidók* elhurcolásáról, és *Romák a képernyőn* című versében az ecsed i romák TV-sikereiről. Megtudjuk, hogy bejáró diákként 1950-ben Mátészalkán érettségizett, és 1960-ban eljött Ecsedről.

Tény azonban, hogy Szabolcs-Szatmárban nem volt olyan országos (például 1977-ben Nagykállóban Korányi Frigyes születésének 150. évfordulója) vagy helyi jelentőségű orvostörténeti rendezvényünk (1999-ben a nyíregyházi Jósa András Kórház centenáriuma), amelyben első felkérő szóra szívesen ne tartott volna figyelemre méltó előadást.

Szállási Árpád csak körzeti főorvosként ment nyugdíjba, hiszen most is dolgozik, a Debreceni Orvostudományi Egyetemen az orvostörténelem sikeres tanára. Számomra külön megírta: „*A köteten ne csodálkozz, bölcsésznek készülsz*”. Kicseng ez *Voltam* című költeményéből, amelyben 47 évi gyógyító munkájáról így ír:

*„idegenek a műszerek,
a gyógyszerek, a tárgyak
köztük többé nincs helyem,
máshol viszont várnak*

*kísért a múltam szüntelen
nem jár érte érdem
érdemes volt-e, nem tudom
és már nem is kértem.”*

Számos költeményt írt költő és képzőművész barátairól, illetve példaképeiről, azonban verseinek jelentős része mégis az orvosi foglalkozással függ össze (*Foci* című versében sportorvosként szól; *Memento, Székfű, Fűvészkedés, Az utcán, Kesztyű, Eső után, Eskü, Alaklami látélet, Könyörgés, Nyugtató helyett, Nostalgia, Szűnyog, Veszélyes árnyak*). *Alkohol-szenvedélybetegség* című verse méltán lehetne pszichiátriai tankönyvek „szemléltető anyaga”. Külön szót érdemel a *Könyveim között* című, minthogy, *hazánkban Szállási Árpádnak van a legnagyobb, magán kézben lévő orvostörténeti könyvtára*. A költő saját szavaival:

„*Világom a könyvek világa
oda vagyok önként bezárva*”.

Nem tud eltévedni a szépirodalomban, minthogy *Szerb Antal* a vezércsillaga!

Barátai ismerik Szállási Árpádnak egy másik szenvedélyét, a kb. 10 000 képeslapból álló gyűjteményét. Ezt már több városban bemutatta, kiállította. A varázslatos képeslapokról szól a *Régi képeslapok*.

Hat versében is foglalkozik az *1956-os forradalommal*, nem mint résztvevő, inkább mint kívülálló, de nemzetét féltő hazafi (a *Tragikus számadás-t* 1956. november 8-án Debrecenben írta). Együttérzése azonban kicsendül *Exodus* című költeményéből, amelyben a 200 000 „disszidáltat” hazánk nagy veszteségének tartja, s aggódva kérdezi:

„*lesz-e vajon foganatja
néhány magyar szónak,
amit ma a történelem
lapjaira rónak*”.

Az ízléses kötet az *Esztergom és Vidéke* című polgári hetilap szerkesztősége gondozta, jelentette meg – „*a Szerző műhelytagságának 10. évfordulójára*”. Számomra: meglepetés, felüdülés és nemes szórakozás volt az orvos barátom és földim verseskötetének elolvasása. Köszönet érte!

MEGJELENT! SZÁLLÁSI ÁRPÁD: AZ ELMÚLÁS BALLADÁJA

Szállási Árpád első, *Búvópatak* című verseskötetének ismertetésekor (*Esztergom és Vidéke, 2002. szeptember 12.*) azt hittem, hogy egyszeri, múltó fellángolás ezen költői jelentkezés. Második verseskötete: *Az elmúlás balladája* című viszont tanúsítja, hogy ő nemcsak orvos, tanára az orvostörténetnek, hanem még költő is. Maga mondja el *Évforduló* című költeményében, ekként:

*„Égy esztendővel ezelőtt
a versírást újra kezdtem,
annyi évből valamennyit
bepótolni igyekeztem.”*

Az *Óvakodás* című költeménye szerint számára a versírás „szenvedélybetegség”! A mostani kötet: a rövid emberi élet elmúlásának érzékletes, balladai leírása. Tele van időszerűséggel (internet, számítógép), annak ellenére, hogy ódivatúnak mondja magát, akinek *Pósa Lajos* a példaképe (*Ars poética* című versében). Minden érdekli. A társadalmi kapcsolatok visszasságai, a széthúzás, a természet rombolása, a környezetszennyezés, mind-mind foglalkoztatja, elszomorítja, és a kiutat keresi. Az *Özönvíz* című versében így közvetíti az emberiségnek a Természet üzenetét:

*„a nagy fejlődésben
jó lenne megállani,
nem az Óceánban
Atlantisszá válni. ”*

Hasonlót fogalmaz meg *Európa* című költeményében:

*„Európa meddig lesz a régi,
ahol lehet embermódra élni,
olyan a táj, mint száraz szavanna
mintha minden a vesztébe rohanna.”*

A mai Magyarországról szóló helyzetjelentés a *Borúra ború* című verse:

*„Kettőszakadt szegény ország
egymást versenyt ócsárolják
ez történik Mohács óta,
kihasználják betyár módra.*

*Hol keletre, hol nyugatra
magyar egymást olcsón adja
és cserébe mi is kapott:
egy Aradot, két Trianont.”*

Hasonló gondolatok foglalkoztatják 1956. című versében:

„A fő ellenség távozott,
valami mégis maradt ott,
mely újra választóvonal,
eltűnni sehogy sem akar

és úgy él bennem ötvenhat,
hogy szétlőten is egy maradt.
Közös ellenség kell nekünk,
Hogy legyen közös ünnepünk!”

A hazai mesterségesen felszított orvosellenes hangulatban üdítően hatnak *Kormóczi doktor, Takács doktor, Gyógyforrások, Nyugdíjas doktor, Beteg orvos* című versei és a régi patikák hangulatát tükrözi *Detur, signetur* című költeménye.

Befejezésként: városom, Nyíregyháza kórháza hívja és várja volt famulusát, későbbi sürgősségi betegét (2003. június 19-én az itteni Bessenyei Társaságban tartott sikeres előadása végén múltó rosszullét, hőpangás miatt szállították mentőkocsival kórházunkba) ezen újabb kötete bemutatására, hiszen versbe szedte:

„Nyíregyháza, mennyi emlék,
ha hívnának újra mennék!”

MEGJELENT! SZÁLLÁSI ÁRPÁD: A SZERETET NOSZTALGIÁJA

Szállási Árpád debreceni orvostörténész professzor 3. verseskötetét 2004. május 3-án már az Európai Unió polgáraként vettem kézhez. A szeretet nosztalgiaja című könyv a következő fejezetekre tagozódik:

I. Nosztalgia (4-70. old.), II. Tablók (72-97. old.), III. Évszakok és hónapok (100-139. old.) IV. Irodalom és álom (142-182. old.). Az összesen 161 költemény arra is utal, hogy Szállási Árpád termékeny költő, szívesen ír és van is mondanivalója „a huszonegyedik század elején” (idézet: a hátsó fedőlapról). Saját szavaival élve: „a vers tartja bennem a lelket!”

Most is sokat elárul önmagáról, és már nyugdíjasként tekint vissza régi orvosi foglalkozására, így megtudjuk *Vegetáriánus* című verséből, hogy a hústalan táplálkozás híve:

*„Nem mánia,
nem is fogadalom,
jobb közérzet
miatt elvállalom.”*

Elmondja *Régen és most* című költeményében, hogy már nem gyógyít, de csodálja a hordozható EKG-készüléket:

*„Kiestem a gyógyításból,
velem senki már nem számol,
új műszerek, készülékek
árnyékukban másként élek.”*

Egyik versében (*Morfín*) bevallja, hogy kipróbálta a morfint is nagy fájdalomnak a csillapítására. Sajnos, nagyon kínos volt a kísérő hányinger, így még a mákot is megutálta. Leszokott a kávéról is *Kávé - múlt időben* című verse szerint:

*„...ma már a gőze is zavar,
régen úgy hittem, józanít,
felőlem teheti bátran,
de esetemben nincs már kit!”*

A *Depresszió* költeménye ezen gyakori kórképnek mesterei leírása:

*„Milyen is a depresszió!
Az embernek semmi se jó,
nincsen kedve az élethez, annyit sem mond:
lesz, ahogy lesz,
nehezek a végtagjai,
elegendő csak hordani...”*

A nosztalgia Költőnk a gyógyítás kapcsán is megérinti *A háromszög* című versében:

*„Kesztölc-Piliscsév-Leányvár szöget
sokat megtettem motoron,*

*három falunak egészségügyét
hordtam ekkor a vállamon...”*

Szállási Árpád ezt a verseskötetét feleségének, *Esztári Piroskának* ajánlotta, akivel 1956-ban kötött házasságot. Érthetően több versében is utal élete párjára. Így nagyon szépen és önkritikusan ír róla a *Társam* címűben:

*„...irányított anyai ösztönnel,
ellenkeztem foggal és körömmel
mint a gyermek, végül szótfogadtam
de ezt szóban
soha nem mondhattam,...
mivel van egy gondviselő társam
azt sem bánom, hogy ilyenné váltam.”*

Mindezek betetőzése az *Epilógus* című vers utolsó strófája, ahol a hitvesi szeretet őszinte hangján szólal meg:

*„...Így panaszra nincsen okom,
betűkertjeim gondozom,
amit eddig összeírtam
és vállalom most már nyíltan.”*

Több verse szól a szülőföldjéről: *Akácország, A Nyírségen*. Szeretettel ír a gimnáziumáról: *Gimnázium, Mátészalka, Szalka* című költeményében. Ugyanitt említem, hogy az első oldalon látható szép rajzot Szállási Árpádról a nyíregyházi *Szabó Tibor* festőművész készítette. Ezen új kötetben szerepelnek *Mikszáth Kálmán, Tóth Árpád, Dosztojevszki, Szabolcska Mihály* című versei, amelyek sugározzák nagy olvasottságát, bölcs szellemességét és tömörítő képességét. Időszerűsége miatt most mégis az *Üzenet Csoóri Sándornak* című 7-8. strófáját idézem:

*„Esztergomba azért várunk,
mert nem épült barikádunk,
amelynek a két oldalán
barátokat látnál talán.*

*Maradunk csak békességet,
Minket senki nem szédített,
Gyere közénk Csoóri Sándor
Városunkból úgy hiányzol!”*

Bár évtizedek óta Esztergomban él, mégis akarva-akaratlanul a nyíri Krúdy és postakocsija vagy Szindbádja lépten-nyomon belekerül verssoraiba.

Ezt tükrözi *Utópia* költeményének 5-6. verssora:

*„Internet, terror, jöhet bármi,
Candide úr tovább utazik,
Amíg Szindbáddal el nem érnek a
Szemétből kinőtt dombokig.
Aztán lehet, hogy visszafordulnak,
Erről még Krúdy sem tudott,
Inkább próbálják megkerülni majd
Postakocsin a Horn-fokot!*

Befejezőként utalok *Bajaim* című versének utolsó négy sorára:

*„A lelkeimmel még elvagyok,
de már nem jönnek jobb napok,
vers tartja bennem a lelket,
amíg egyszer felemelnek.”*

Reméljük, ez minél később fog bekövetkezni!

SZÁLLÁSI ÁRPÁD: KÖNYÖRGÉS A KÖRNYEZETÉRT

A Búvópatak, Az elmúlás balladája, A szeretet nosztalgiája után immár Szállási Árpád orvostörténész professzor negyedik, Könyörgés a környezetért című verseskötetét ismertethetem. Az utóbbi kötet 163 verse négy fejezetre tagozódik: I. Könyörgés a környezetért (31 vers), II. Hanyatt fekvő az időben (40 vers), III. Balga bölcsélet (66 vers) és végül IV. Otthonok és utazások (26 vers).

A címadó vers jól érzékelteti a kötet lényegét, célkitűzését:

*„a kék bolygó lassan barnul,
sivatag lesz itt az új úr,
óceánnak sincs kímélete,
egy része már szennyvízzé lett. ”*

Korunk egyik nagy egészségügyi ártalma a dohányzás, a nikotin. Az orvos-költő erről így vélekedik *Cigaretta* című versében:

*„szinte érthetetlen
ez a káros divat,
magyarázatot rá,
józan ésszel ki ad?”*

A *Hanyatt fekve az időben* című rész egyik megkapó verse a gyermekkor, melyről így vall:

*„szörnyű. század volt
amelyben éltem,
sok volt a vétkes,
még több a vétlen,*

*milyen is volt hát
a gyermekkorom,
a veszteséget
nem én számolom*

*vallások, fajnak,
osztályidegennek
az áldozatok
egyként kellett,*

*mindent megúsztam
karcolás nélkül,
a lélek mégis
utólag sérül”*

Két ősz című verse részben szabolcs-szatmári vonatkozású. Még nagyecsed-i 14 éves fiúként szemtanúja lett a támadó szovjet tankok kegyetlen pusztításának Nagykálló és Kállósemjén határában, s 1956 őszén pedig Pesten, az Üllői úton „a tankoktól és koktéloktól” csak a véletlen, egy öreg ház fala védte meg. Az öregkor bölcsessége érződik *Vizek mellett* című verséből:

*„Kraszna partról
Duna-partra
eljutottam
készakarva,*

*egyik helyen
megszülettem,
a másikon
öreg lettem”*

Szerzőnket a társadalmi környezet és a magyarság sorsa is állandóan izgatja. A *Magyar sors* című versében ekként:

*„A magyar sors foglalkoztat
egész éjjel és naphosszat,
nem megyek vissza Mohácsig
mert ötvenhat már megállít”*

Szállási Árpád nem csupán az egészségesebb környezetért ír és könyörög, hanem saját lelki békéjéért.

Az *Áhítat* című versében, így:

*„Leírni soha nem lehet,
azt a bonyolult képletet,
amely oly állítást bizonyít,
hogy felesleges már a hit.
Istenem add meg énnekem,
Hogy kérdőjeled ne legyen,
Cáfoljon bár a tudomány,
Teve az csak a tű fokán. ”*

Igazán megnyerő a költő őszintesége, amelyet *Szép legyen* című költeményében megoszt az olvasójával:

*„A versírás az életem,
legalább nékem szép legyen
arra a nem sok időre
mennyi lehet még belőle?”*

Összefoglalóan: kitűnik eddigi négy verseskötetéből, hogy Szállási Árpád professzor már nemcsak orvos, tudós orvostörténész, hanem végérvényesen költő is.

Termékeny költő!

Életeleme a verselés. Számára gyötrődés és öröm, kényszerűség és igény is, hogy mindenről közölje a véleményét. Jó lenne, ha a *Könyörgés a környezetért* című munkáját nemcsak az irodalmárok, a versbarátok olvasnák, hanem a környezetvédelem „ügyintézői” is szemügyre vennék, sőt megszívnék!

L. Gál Mária:

„SZÍVEMIG ÉR A CSEND”

Nagy nap ez a mai az életemben, hiszen irodalmi tevékenységem egyik nagy, ha nem a legnagyobb megmérettetésének tartom, hogy most itt lehetek. Azt már sok esetben megtapasztaltam, milyen hallgatóságnak lenni ebben a Társaságban, hiszen nívósabbnál nívósabb előadások résztvevője voltam. Azt pedig, hogy milyen előadóként itt állni, most a saját bőrömmön fogom érezni! Bánszki István nagyon jó emberismerő, s ezzel most nem hízelegni akarok neki. Az a mondat, amelyet a meghívó aljára írt nekem így hangzik: „Szép, lelki készülést!” Tudta, s mondatával megerősítette számomra, nekem elsősorban lélekben kellett készülnöm arra, hogy most itt állhatok.

Hiszen, akinek a lelkemet kitárom, azok be is lépnek hozzám ezen a kinyitott ajtón. Reménykedem nekem itt ma nagyon sok látogatóm lesz. Bánszki Istvánról a meghívón szereplő mondatán kívül még egy fontos dolgot meg kell említenem.

A bemutatkozás első lépcsőfokára tett fel azzal a gondolatával, amelyet címként választott: *A Nyírség lírájának legfrissebb hajtása*. Ízlelgettem a szót, s arra a következtetésre jutottam, hogy azokhoz a fákhöz képest, akik előttem már itt álltak előadóként, legalábbis amióta én a Társaság tagja vagyok, tényleg csak egy kis sarjnak, apró hajtásnak érzem magam. Hogy lesz-e belőlem vastag ág, netán terebélyes fa ? ...nemcsak tőlem függ.

Köteteimről fogok beszélni, s kedves segítők, testvérem, barátaim, volt tanítványaim közreműködésével minden kötetből hangzanak el versek. Mindhárom kötetem címében, címadó versében szerepel a CSEND szó. Mindig is szerettem a csendet, ami egyszer csak rákényszerített valamire. Ezt a kényszer által adott dolgot le kellett írnom, ki kellett adni magamból. Az első reakcióm ijedelem volt, a második, hogy mit kezdek én ezzel, hová forduljak segítségért, hogy a megszületett költeményeket közkinccsé tegyem?

Nem sok biztatást kaptam, sőt ha őszintén visszagondolok a kezdetekre: semmit sem. A magam útján kellett elindulnom, amely nagyon göröngyösnek és hosszúnak ígérkezett. Két nagyon fontos útjelzőm mellett aztán lassan-lassan nőtt a segítők száma, akiknek az önzetlenségük volt a legdicsérendőbb. A két útjelzőmet személyesen is szeretném megemlíteni: Az első az azóta már

elhunyt Dragos Gyula (a Kelet-Magyarország c. napilap nyugdíjas szerkesztője), akivel ugyan személyesen soha nem találkoztam, de minden hozzám írt levelét őrzöm.

A második P. Tófeji Valéria pápai költő, nyugdíjas pedagógus, aki a kezdektől egészen a mai napig segít, tanácsokat ad. Feltétlenül szólnom kell még ajánlóimról. Dr. Csermely Tiborról, Varga Jánosról, Babály Andrásról, Bodnár Péterről, valamint segítőimről, Svábné Csillárról a Signatura és Grafikai Stúdió tulajdonosáról, Maczák Editről az ITEM Könyvkiadó vezetőjéről és AKIOSZ (Alkotó Képzőművészek és Írók Országos Szövetsége) tagtársaimról. Nélkülük, segítségük nélkül nem tudtam volna elindulni azon az úton, amelyen most járok irodalmi tevékenységemmel, s talán nem állhatnék itt most Önök előtt.

I. kötetem 1999-ben jelent meg KÖRÜLÖLELT A CSEND címmel.

Megjelenését a kótaji Református Egyház „Segítő Kezek Alapítványa” támogatta. A bevétel, amelyet teljes egészében felajánlottam az Alapítványnak: segítette az akkor épülő Községi Házat, gyerekek kirándultatását, bibliai témájú rajzverseny résztvevőinek díjazását. A Polgármesteri Hivatal mellett itt egyéni támogatóim is voltak.

A kötetből elhangzó versek: *Hiányzol, A képzelet játéka, Anyám, 1848, Te csillag, Temetőben, Adósod vagyok, A csend szava.*

II. kötetem a CSENDES ÁHÍTAT 2002-ben jelent meg az akkori Római Katolikus Egyház plébánosa BABÁLY ANDRÁS közbenjárásával.

Itt csak egyéni támogatóim voltak, a Hivatal részéről nem kaptam segítséget. A bevétel ebben az esetben a Róm. Kat. Egyházat segítette. Akkor kezdődött a Plébánia felújítása, Idősek napjának bevezetése, karitatív tevékenységek, stb. Ehhez a kötetemhez több másik mellett egy személyre szóló kritikát is kaptam, amely így hangzott: „Csepeg belőle a hit.” Bevallom először kicsit fájlaltam ezt a minősítést, de a válaszom a kritikust sem igen nyugtatta meg: „Valami megmozdulhatott a lelkedben, ha erre a következtetésre jutottál.” A többség véleménye, mely szerint a verseket szinte imádságokként használják nagyon jól esett.

Az elhangzó versek: *Csendes áhítat, Elvesztett hittel, Öregek, Október, Sikoly, Küzdelemben, Kezükben Biblia.*

III. kötetem 2004-ben jelent meg SZÍVEMIG ÉR A CSEND címmel.

Most már szinte törvényszerű volt, hogy az eladásból származó bevétel nemes célt szolgáljon. Több cikket olvastam, riportokat láttam és hallottam Bőjte Csaba DÉVÁN tevékenykedő ferences szerzetesről, az általa létrehozott és

irányított árvaházzról. Így jutottam el a DÉVAI SZENT FERENC ALAPÍTVÁNYHOZ, ahová azóta már meg is érkezett a bevétel egy része. A kötetből elhangzó versek: *Szívemig ér a csend, Mozdulatlanok, Csendben egyedül, Betegágyon, Varázserő, Levél az Úrhoz, Játsoztam én is.*

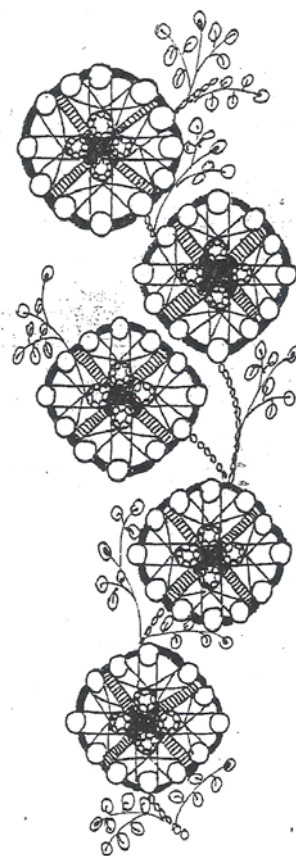
Egy gondolat erejéig az Antológiákról és a rajzaimról is szeretnék szólni, mert úgy érzem így lesz teljes bemutatkozásom.

Az Antológiákat cím szerint nem is akarom felsorolni, amelyekben helyet kaptam. 1997-től 2005-ig megközelítőleg 35-ben szerepelek írásaimmal (versek, prózák, jelenetek, műsoros forgatókönyvek) vagy rajzaimmal. Ez utóbbiak egyszerű időöltésnek indultak, aztán szerves részeivé váltak köteteimnek. Az „ÁLOMVIRÁGOKTÓL” jutottam el a „MANDALÁKIG”.

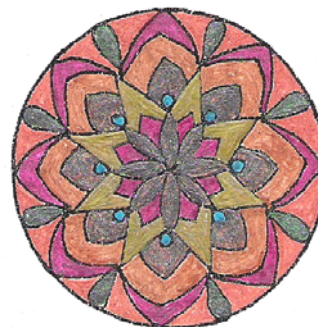

ÁLOMVIRÁGOK

Szirmuk, levelük
száz és ezerfajta.
Illatuk nincs,
de csodásan tündö-
kölnek,
bárki képzeletében
megszülehetnek.
Megnyugvást ad-
nak
a szemnek.
Reményt
a léleknek.
Hervadásuktól
nem kell
tartani.
Látványuk
lenyűgöző,
szemet,
szívet

Minden
alkalommal
néma
dallammal
alkotva
lélekkel
áhítatos
kedvvel

dolgozz csendben, elmerengve,
fantáziádnak utat engedve,
szívet, elmét, teljesen
kiüresítve.

Ezek a saját köteteimen kívül most már megtalálhatók pályatársaim kiadványaiban, valamint címlaptervként kiírt pályamunkák győzteseként is, amelyre nagyon büszke vagyok. (A szövegalkotás műfajai-Kézikönyv az általános iskola ötödik osztályától az érettségiig ITEM Könyvkiadó)

A Mandalákról csak azért nem mondok bővebbet, mert ahhoz ez az idő kevés.

Köszönöm a lehetőséget, amelyet kaptam. Köszönöm, hogy eljöttek, félretéve gondot, munkát, hogy részesei lehessenek bemutatkozásomnak, amelynek aktív közreműködői voltak segítőttem, akiket név szerint is szeretnék bemutatni:

Lipcseiné Dr. Csomor Klára (versek), *Muskóczki Gyuláné* (vers, ének), *Fekete Lászlóné* (versek), *Kekecs László*, *Kekecs József* (versek), *Ignác Márta* (furu-lya).

Köszönetképpen, amiért eljöttek, mindenki kap egy kis „reklámanyagot” rólam, amiből olyan dolgokat is megtudhat, melyek itt nem hangzottak el, de szorosán hozzátartoznak életemhez.

A kis kártyákon igeszakaszok olvashatók „Álomvirágaim” vagy épp „Mandaláim” rajzainak kíséretében.

Befejezésül pedig hallgassák meg „Imádságomat” és egy Váci Mihály verset, amelyekkel szeretném elérni, hogy szeretettel emlékezzenek majd erre az alkalomra.

Imádság

*Múltamat ismered – ezért
bírom engesztelő
kegyelmedben.
Jelenemet. élem – ehhez
nyújtsd segítő
kezedet!
Jövőmet Te igazgatod – ezért
nem félek!*

Tanító vagyok, „a nemzet napszámosságainak” egyike.
Kenyeremet a megélhetésre verejtékezve keresem, HIT, REMÉNY,
SZERETET kísérik életem.
Már mögöttem van ötvennégy év, s hogy mennyi van előttem? – rejtve van,
mint minden pillanat, amely múlik, változik, halad...
A HIT, REMÉNY, SZERETET marad.
Mottóm:
*Hiszem és vallom, hogy HIT nélkül semmit sem ér az ember, Isten segítségét
nélkülözve pedig egy lépést sem tehet ezen a földön.*

Célom:
Írásaimat olvasva az emberek rádöbbenjenek arra, hogy az élet mulandó.
Annak szépségeit könnyű észrevenni és élvezni, az árnyoldalait viszont – ha
tetszik, ha nem – el kell viselni emberi méltósággal.

L. Gál Mária: Szívemig ér a csend
avagy a verslábak a szeretet szirmai

"A hit pedig a reményelt dolgok valósága" (Zsidókhoz írt levél 11:1)

*„Nem elég a hited, ha nem kíséri cselekedeted...”
(részlet a szerző Hit és cselekedet című verséből)*

Ebben a túl lármás, médiáktól harsogó világban csendkiáltás L. Gál Mária:
Szívemig ér a csend című verses kötete. Csendfalván – Kótaj községben –
élő költő verseiben az Evangéliumon kívüli evangéliumot hirdeti. Hite zengő
ércként cseng költeményeiben. Versei ritmusosak, emelkedő ívelésűek. Visz-
szafogott pátoz sugárzik az alkotásokból, s ez transzcendens töltést ad köl-
teményeinek.

Letisztult mondanivalója, világos szóképei Jézus egyik kijelentésére emlékezteti e sorok íróját: „a Ti igenetek legyen igen, a Ti nemetek legyen nem...” Az emberek a magánszférába szeretnék utalni az ember hit világát. A nagy francia forradalom élharcosai a vallásos és nem vallásos emberekre osztották fel a világot. Egyházakat, szektákat alapítottak, amelyek az embereket elválasztották egymástól. L. Gál Mária nem vallásos, hanem hite van: a szeretet misztériumának apostola. Költeményeiből ez sugárzik, szinte egybecseng Pál apostol szavaival, amelyet a korinthosbeliekhez írott első levelében (13:13) így írja meg: „a hit, remény, szeretet, e három közül legfontosabb a szeretet”

Ajánlja L. Gál Mária: *Szívemig ér a csend* című kötetét egy csendes délután olvasgatva e sorok írója.

Kiss Sándor

L. Gál Mária, Kótaj
Az éj küszöbén

*Lement a Nap
izzó korongja
eltűnt a látóhatárról.
Uram Te gondoskodj
az éj küszöbén
álmomról.*

*Tartsd tőlem távol
a gonoszt
őrizd életem éjjelen
Uram Te őrködj
az éj küszöbén
felettem*

Keresztesné Várhelyi Ilona:

**„DEBRECEN, Ó-KIKÖTŐ”
„MAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY VILÁGÍTÓ LÁMPÁSA”**

Előadásom kettős címe a XX. századi Gulyás Pál és a XVI. századi Huszár Gál gondolatait idézi. Ők évszázadok távlatából egybehangzóan villantják föl Debrecen szellemi arculatának legjellemzőbb vonásait. Azét a városét, amely gyakran szűkkeblűen lehúzta, elűzte tehetségeit, de tudott nagylelkűen befogadni és elengedni is. A történelmi körülmények formálták sajátossá, összetéveszthetetlenné Debrecen lelkét. A mai Magyarország területén nincs még egy város, amely fél évezredes magyar szellemi életet, összefüggő irodalmi folyamatot tudna hitelesen bemutatni.

Petőfi úgy látta, nagy szerencsétlenség érte Zoltán fiát, hogy abban a Debrecenben látta meg a napvilágot, ahol az írásnál többre becsülik a szalonnacsomagolásra használható papírt. Mégis, őt magát sem csak hidegével kínozza, hanem szeretetével is megajándékozta ez a város. Sokféle kettősség fér meg e város lelkében.

Debrecen címerében is kettős képi jelentés erősíti egymást: a lángokból napba néző Főnix ugyanúgy jelenti a hamvaiból mindig újratamadó reményt, mint az Ó- és Újszövetség könyvein álló zászlós Bárány, a feltámadt Krisztus szimbóluma, amely az isteni élet győzedelmes bizonyosságát hirdeti: bátorítja mindazokat, akik e város sokszázados hagyományára alapozzák a jövőt.

A „civis” város lassú léptű parasztpolgársága az anyagi és szellemi kultúra terén is sajátosat alkotott: a szemérmesen zárkózó házakban a jövőt biztosító takarékos, megfontolt nép minden újítással szemben óvatos: hadd próbálja ki más, beválik-e. S ha igen, akkor lassan ide is jöhet. Csak semmi bohémság, semmi rizikó! Itt minden sík: a szabadság nem csúcsokra visz, hanem tágas terekbe.

Élhet-e így művész, író? Így biztos nem, de ennek ellenére nagyon is! Ezért van az, hogy a „*maradandóság városa*” életerős, saját ellenállásán megedzett tudósokat, művészeket adott a magyar kultúrának. Aki innen ki akart törni, le kellett győznie a várost. Mindig volt, aki fellázadt, s megbélyegzett porai jobban táplálták a város önérzetét, mint a hűségeseké.

„*Debrecen: ó-kikötő*”, mondja legtalálébban *Gulyás Pál*, egyike azoknak, akikben a hűség győzött a lázadás fölött. Befogadó, kibocsátó, visszaváró szellemi kikötő ez a pusztai város. Már a középkorban szerzetesrendek élénk vallási- és kulturális életét sejtjük itt: „*nem védte falait bástya, torony, csak a hit.*” S ha a hit formája úgy változott is át, akár a gótikus Szent András templom neoklasszicista Nagy templommá, tartalma máig megmaradt emberért valónak.

A reformáció számára jó talajnak bizonyult a színmagyar lakosság: itt létkérdés a nyelvi egység. A lovag-király Szent László földjén a puritán kálvinizmust háromágú, mélyre hatoló gyökér tartotta meg: az egyház, az iskola és a könyvnyomtatás. *Melius Juhász Péter* egyház-szervezőként, tudósként, íróként alkalmassá tette az ó-kikötőt új „hajók” fogadására. Így érkezett ide *Huszár Gál* az első nyomdával 1560-ban, s azóta a magyar könyvnyomtatás Debrecenben a folyamatos múlt meghatározó része, így lehetett sokáig „*Magyarország és Erdély világító lámpása*”.

A múltját magában hordozó és jövőjébe felgöngyölő város jó száz év alatt európai horizontúvá tágította iskoláját. Pásztor-professzorai és legjobb diákjai megjárták Európa egyetemének dús legelőit, s hazahozott tudásukkal és könyveikkel gyarapodott a Kollégium, hogy innen induljanak tovább tanítványaik által iskolai katedrákra és székekre a legkorszerűbb ismeretek terjesztésére. Ők lettek a felvilágosodás hajóhadának révkalauzai. Az új kor szelleme úgy futott be az ó-kikötőbe, immár nemcsak a filozófiának, az államelméletnek, az irodalomnak, hanem a természettudományoknak is szárnyakat adva, hogy nem zúzta szét a bibliás vallás masszív hullámtörőit. „*Zsendül a józan okosság!*” – mondja *Fazekas Mihály*, és ez a zsendülés csakhamar sokszirmú virágot nyit Debrecenben is.

A virágzása teljében lévő kollégiumban nevelkedett a felvilágosodás magyar irodalmának több nagysága, *Földi János*, *Szentjóni Szabó László*, *Fazekas Mihály*, *Pálóczi Horváth Ádám* mellett az első világirodalmi rangú debreceni, *Csokonai Vitéz Mihály* is. Ő az első nagy lázadó, akinek meg kellett birkóznia a várossal, a Kollégiummal, s vesztes csatája a végső győzelem legfőbb állomásává vált. Mert bár a Kollégiumból kicsapták, de költészete a konzervatív szellemi bástyákat is bevette, és mert még a krisztusi kort sem érte meg, megmaradt alakja és műve „*világító lámpásnak*” minden kor újért küzdő tékozló fia „*ifjú szívében*”. S „*édes druszája*”, *Fazekas*, akivel víg Mihály- napokat ültek a miska-kancsó és szellemi partnerek társaságában, Lúdas Matyijával, kalendáriumával, sok-sok szép versével lett méltó társa és követője.

Csokonai után ridegebbé vált a Kollégium. Az árva kisfiú, *Kölcsey Ferenc* alig találja azt a szellemet, aminek továbbélésében éppen Csokonai temetésén kezdett hinni. De tudását, erkölcsi tartását ő is itt alapozta meg, keservességében is múlhatatlan emlékü tizennégy év alatt. *Arany János* nem bírta eddig. Ő az iskolapadot a színházzal cserélte fel, de csak egy múltó, kamaszos felindulásában, hogy aztán hajóját az irodalom nyílt vizeire kormányozza.

A kollégium masszív falain kívül csak a színház körül volt mozgalmas az élet. Már 1798-tól hivatásos társulatok játszottak itt, előbb fogadókban, aztán egy magtárból átalakított színházban. Ide vezetett *Petőfi Sándor* útja is. S ha csak arra a hírhedt, nehéz télre gondolunk, nem jól ítéljük meg Petőfi Debrecenét. Mert tucatnyi itt tartózkodása más viharokat is hozott. Éhezett, fázott, lázon-gott, mint máshol, de lobogott is, boldog is volt Debrecenben. Zoltán fia születése és a szabadságharc mozzanata mellett legalább másfélszáz írásának van köze a városhoz.

A „szabadság őrvárosa” nemesak politikai, közigazgatási fővárossá avatta Debrecen, ahol a Függetlenségi Nyilatkozatot Kossuth kihirdette, hanem irodalmi fővárossá is. 1848 végén a hivatalos lapokkal együtt ide menekült az irodalmi élet legjava. Petőfin, Aranyon kívül itt találjuk *Vörösmartyt*, *Bajzát*, *Sárossy Gyulát*, *Vachotékat*, a fiatal *Jókait*. Mozgalmas lett a lassú város. Jókai még évtizedek múlva is vissza-visszatér műveiben Debrecenhez. De személyes kapcsolatai is tovább éltek, Petőfi emléktábláját, vagy az 1865-re felépített kő színházat az ő szavai avatták fel, s még röviddel halála előtt is levelet váltott debreceni barátaival.

Az új, immár a 20. század „új időknek új dalaival” köszöntött be. 1899-ben itt jelent meg egy debreceni joghallgatóból újságíróvá „züllött” költő első verseskötete. Még alig-alig ismerhetjük fel e versekben a kiobbanni készülő tehetséget, az igazi *Ady Endrét* de máris minősítik őt barátai és ellenségei. Ekkor még csak térdén lovagoltatja barátja, *Tóth András* szobrász *Árpád* fiacskáját, nemsokára azonban ez az ifjú növekedik neves költővé. Nyomában láthatjuk cseperedni a debreceni élményeit gyűjtögető *Szabó Lőrincet*.

S köztük a nagy tekintély: *Oláh Gábor*. Ez a kivételes tehetségű debreceni író és költő Pesten készül világmegváltásra, mikor Ady neve fényesedik. Oláh Gábort a felülkerekedés indulata hajtja haza. Évtizedeknek kell eltelnie, s Adynak meg kell halnia ahhoz, hogy Oláh Gábor feladja a versenyt. Adyt nem, de önmagát legyőzte ódai főhajtásában. Ady nem fért el Debrecenben, Oláh Gábor azonban egész további életével, lázas alkotómunkájával igyekezett

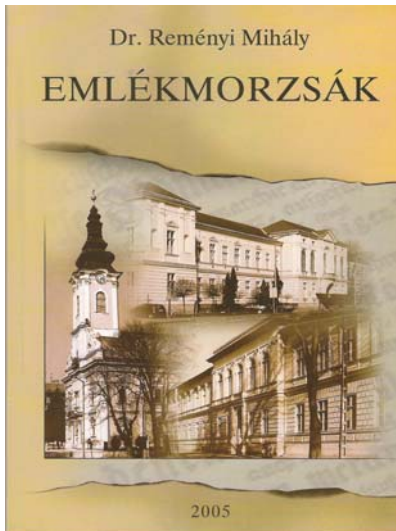
betölteni a várost. Az ő árnyékában csöndesen sarjadt egy új lírai tehetség *Gulyás Pálban*. De nem feledkezhetünk meg a Debrecenben érettségiző *Móricz Zsigmondról* sem, akinek a „jó tanára” éppen e törekeny költő nagy műveltségű édesapja, Gulyás József volt. A Légy jó mindhalálig Debrecene nagyon is hihető, bár ezek az élmények többnyire nem Debrecenben születtek. Annál több a szociográfiai hitelesség a hortobágyi élményeket tükröző műveiben. Móricz csakis szeretettel szólt „szívgyógyító” városáról. Majdnem úgy szerette, mint manapság a Pestre vonzott, de Debrecenből élő *Szabó Magda*, vagy az ide származott és örökre itt maradt *Kiss Tamás*.

A század nemzeti sorsromlásai – Trianon, háború, megszállás, gazdasági kényszerek – a hajdan „*arany lábú*”, mozdíthatatlan, gazdag várost, az ország szívhelyéről a szegénységbe vivő keleti mezsgyére ültették át. Akár a hajdani nagy tűzvészek után, nehéz füstök ülnek meg a várost, de Debrecen vérkeringése az egyetem, a múzeum, a tudományos és egyházi intézmények által mégis csak megindult.

Tehetségek sokasága rajzolt ki a magyar irodalomba az utóbbi évtizedek alatt is. Jellegzetes karakterű, nemzeti jelentőségű irodalom tudósi, kritikusi iskola alapozódott meg az egyetemen, folyóiratok indultak, irodalmi múzeum létesült. De menedékként is eleven volt a kikötő, Kiss Tamás mellett *Niklai Ádám*, *Pákozdy Ferenc*, *Stetka Éva* is hazatalált benne. Ma ismét fölviannak a hit jelzőfényei, immár nemcsak a reformátusok, hanem a katolikusok szolgálatával, hogy az ó-kikötőbe ne lélekvesztők vesztegeljenek, hanem hívhassa és küldhesse a szellem nagy hajóit is a harmadik évezred „*új vizeire*”, hiszen a radarrendszerek korában is szükség van a „*világító lámpásokra*”, amelyek, akik szorongatottságukban is a Főnix és a Bárány természetét hordozzák.

Labossa Gusztáv

MORZSÁK

Apró részei valaminek. Kicsiny, de nagyon fontos, az egészre jellemző, meghatározó dolgokat, tulajdonságokat tartalmazó részecske. Ez a könyv apró morzsákat tartalmaz. Valakinek a személyes élményeit, emlékeinek a morzsáit, amiket most igyekszik velünk megismertetni, emlékeztetni bennünket olyan alkalmakra, évfordulókra, eseményekre, amiket a mai olvasó nemigen ismerhetett. A szerző saját élményei, vele kapcsolatosan megtörtént események. Ilyen formában leírva nem láthatók, nem találhatók sehol. A család, az iskola, a város fontos, meghatározó alkalmi, eseményei, melyek a helytörténet számára is jelentősek.

Ezeknek a rokonszenves őrzője: *dr. Reményi Mihály*.

Született 1926. január 12-én Nyíregyházán. Tösgyökeres nyíregyháziak gyermekeként. Elemi iskolája az evangélikus elemi – tanítóira ma is szívesen emlékszik –, majd a Nyíregyházi Kossuth Lajos Evangélikus Gimnázium 1944-ben érettségizett tanulója.

Tíz évig a városházán dolgozik, majd 1954-ben beiratkozik a Debreceni Orvosi Egyetemre, és 1960-tól a nyíregyházi kórházban dolgozik mint gyermekorvos. A fertőző betegségek szakorvosa lesz, majd főorvos, osztályvezető főorvos, és nyugdíjazása után is, 2002-ig ugyanazon a munkahelyen dolgozik.

1936-1944-ig gimnáziumi osztálytársa volt *Fehér Gábor*, akinek édesapja 1941-es haláláig az evangélikus leánygimnázium magyar-német szakos tanára volt.

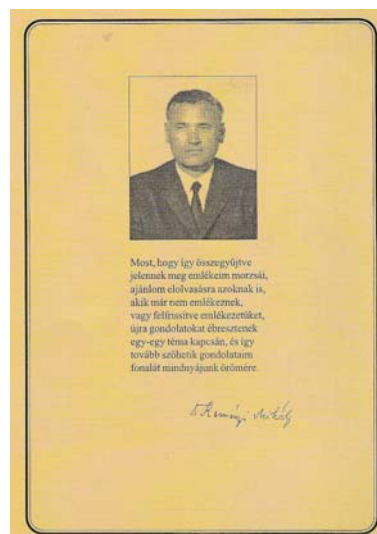
Már kisdíakként bejáratos volt Fehér Gáborékhoz, ahol először vehette kezébe a világirodalom nagyjainak alkotásait. Könyvtárukat szinte sajátjaként használhatta. A kiváló író-tanár és a jó barát osztálytárs, nagy hatással voltak rá, és korai elvesztésük mély nyomot hagyott életében. Fehér Gábor a frontról hazahozott betegségében 48 évesen halt meg 1941. december 1-jén. Fia az 1944-ben tett érettségi után már nem lehetett egyetemi hallgató, mert 1944. november 2-án, a többi 2-3 ezer nyíregyházzal együtt elhurcolták – málenkij robotra –, ahonnan többé nem tért vissza.

1991-ben, Fehér Gábor halálának 50. évfordulóján a Kelet-Magyarországban megemlékezik a családról. Ekkor, ezzel a cikkel, írással elkezdődik az a sorozat, amely még a mai napig is tart. Elsősorban felnőtté válásának korszakáról egymás után írja visszaemlékezéseit a fontosabb eseményekről, évfordulókról a *Kelet-Magyarországban*, az *Evangelikus Életben* és a *Nyíregyházi Kossuth Diákban*. Mint Nyíregyháza város XX. századi történetének jó ismerője és átélője, lelkiismeretesen öröködi afelett, hogy a jubileumokról ne feledkezünk meg.

Ezeknek a cikkeknek, írásoknak az összegyűjtésére, megjelentetésére vállalkozott a Városvédő Egyesület, megmentve az utókor számára ezeket a fontos szemtanú-vallomásokat, helytörténeti dokumentumokat. Különösen most időszerű ez, amikor megkezdődtek az előkészítő munkálatok a 2006-ban 200 éves fennállását ünneplő Kossuth Gimnáziumnak. Úgy gondoljuk, hogy egy igazi lokálpatrióta méltó ilyen támogatásra.

Ennek a könyvnek a megjelentetése igazi csapatmunka eredménye: az írások szerzője a gimnázium öregdiákja; lektora 68 évvel ezelőtt érettségizett a gimnáziumban; a nyomdai előkészítést a 49 éve érettségizett öregdiák végezte; a támogatók között is megtaláljuk az öregdiákokat; és aki megszervezte, lebonyolította e kötet megjelentetését, a Városvédő Egyesület elnöke, természetesen ugyancsak öregdiák, aki 54 évvel ezelőtt érettségizett a Kossuthban.

Legyen ez a könyv az öregdiákok morzsányi ajándéka az ifjú, 200 éves, jó öreg Kossuthnak!

Bugya István:

VALLOMÁS A KÖLTÉSZETRŐL

Megtisztelő, bár meg nem szolgált figyelmét fordította rám a Bessenyei Társaság, amikor ez év október 27-én bemutatkozó beszélgetésre hívott a Kossuth Gimnáziumba. Köszönöm. Gondoltam, ezzel vége is a kínos önvallásnak, hogy kicsoda is vagyok, meg hogy honnan az indíték, hová a tett, hogy könyvvé szerkesztett verseimmel (Szabó Tibor rajzaival) a nyilvánosság elé álltam, csak hogy Bánszki István elnök úr azóta igen kitüntetően addig nógattott, hogy a beszélgetésnek valamiféle rezüméjét írjam meg, küldjem el, hogy kénytelenül nekifeszültem.

Napok óta kínlódom vele, s bevallhatom, soha ilyen kínos, keserves vállalásom nem akadt nekem, magamnak vallani arról, mi értelme, pláne mi értéke van annak, amit én versírás címén művelek a mások füle hallatára. A mások füle hallatát eleinte én nem akartam, s uraltam is a magam belső hangjait, amíg tudtam, meg ne botránkozzon azon senki, de aztán a titkos reménykedés, hogy hátha mégis, hátha ezek az én furcsa dallamaim másokban is rezonálnak, s ha meghallják, valami kicsivel könnyebb lesz nekik is, felőrölte türelmemet, és a nyilvánosság elé vitt.

Nem tudom, jól tettem-e, nem vagyok bizonyos abban, hogy mindezt nem a hiúság műveltette-e velem? Mert bevallom, némelykor, ha verseim miatt elér hozzám egy-egy ritka jó szó, alig leplezhetem együgyű örömeimet. Mentségem-e, ha mindettől költőnek mindjárt azért még nem vélem magam? Vajon igaz-e még, hogy mákonya ennek az örömeinek nem vakított el, valóban igaz-e, mint hiszem, hogy nem szégyenít hivatlan ügybuzgóvá? Mindenesetre igyekszem fönntartani magamban az egészséges gyanakvást. Kiléptem ugyan a nyilvánosság elé, de nem abajgatom túlzottan a világot, írásaimmal nem házalok, hagyom őket, bukjanak el, ha érdemtelenek, s boldoguljanak, ha az a sorsuk. Ennél se kevesebbet, se többet nem tehetek.

A költő, úgy hiszem, ott kezdődik, ahol besűrül, mint ember és egyszerre sorsa támad. Sorsa pedig ott, ahol a felelősségtudat, párosulva a képességgel, meghaladja és áttöri az alkotó személyes határait, illetékességének területeit kiterjesztve a közösségre, átlépteti őt, fölül emeli a személyes érdekeken.

A költő, bármennyire szubjektív legyen is az a világ amiből kiindul, bármennyire földhözragadtan személyes is az, amit megvizsgál, fölhasznál, megénekel, ő mindenkiért és mindenért énekel, mert a legmagasabb rendű lelki és szellemi szabadság elkötelezettjeként, a teremtés beavatottjaként, ő az egyetemesség földi megjelenítője, a halhatatlan értékek és rend halandó földi szószólója, ő az elhívott őrző. Kevesebb nem lehet. Bírāja pedig egyedül Isten. Ezért jó vagy rossz fogadtatása, semmit sem jelent, ismertsége vagy ismeretlensége minőségének nem mértéke. Előbb hódoltak neki, majd elejtették *Váci Mihályt*, s tán ugyanazok, akik hozzá se hódolatukkal, se leszólásukkal föl nem értek, akik összetévesztették a földi sodrásokat, a földi túlpartokat az égivel. A költő érvényesülését nem itt szervezik, ítéletét nem itt hozzák meg, hanem, a túloldalon, ahová *Nagy László* is hívatva volt átvinni a fogában tartott szerelmet.

Ha fogaim gyöngék, amit szorításukba vennék, kiesnek közülük, bárha a legmagasztosabb témák, eszmék és ügyek legyenek. Ha úszni nem tudok, a nagy víz teher nélkül is elnyel, de legalább amit fogam közé venni igyekeztem, annak semmi baja, mert túl nagy falatként meg sem mozdíthatom – ez a műkedvelő egyetlen szerencséje. Énekelhet szegény, nyújtogathatja kezeit az ég felé, hogy itt vagyok Uram a kiszemelésre, ha homloka jelöletlen. És az Úr, legfeljebb meg se látja, meg se hallja, de azért nem sújtja le, nem olyan szigorú, nem haragszik az ilyen ártatlan énekért, csupán mert dalnoka dilettáns, sőt néha azt hiszem, még huncut kedvére is van, gondolom, jókat derül rajta. Meghagyja őket kedvük és lelkük szabadságában, mint ahogyan mindenki mást is meghagy, mint látjuk, még a minden rendű és rangú zsványokat is.

Nem is nagyon érti az ember, de ha neki jó így, a romlás ellen mit tehetünk? Azt mondta *Réti Mátyás* a tiszadobi paraszti sorból kiemelkedett festő: én úgy álltam ellen a romlásnak, hogy nem vettem benne részt, sem emberként, se művészként! Hadd tegyem hozzá, ezzel szemben örökhűséggel művelte mindkettőt.

Gondolkodó és lelki embernek vélem magam, aki ebben az alapminőségben szabadnak mondhatja magát, legalább abban az értelemben, hogy tiszteletben tartja a halandó és a halhatatlan értékeket. Engem is, mint mindenkit, aki élt már, elértek a pofonok és a csodák, amik megértették velem, hogy az ember csak kicsit test, annál jóval több tudat és szellemiség, döntőrészt pedig lélek. Előbb a csodák jöttek, s mindjárt a fölfoghatatlan legnagyobb: maga az élet, a lét. Nagyszerűségét fölfogni csak apránként tudom, földolgozni, helyesen művelni, félek, a halál is kevés.

A csodákról szólva, amik nélkül a pofonok földig vertek volna, hadd mondjam

el szülőházamat és házam népét: a szüleimet, testvéreimet, a barátaimat, és hadd tegyem melléjük mindennemű szerelmeimet is, ők a víz, a föld, a tűz, meg az ég.

Ha újra kezdhethnék mindent, de annak feltételeként őket, a megszemélyesülteket nem élhetném meg még egyszer, nem kellene inkább semmilyen új élet. Elfogadhatatlan lenne számomra bármilyen más élményanyag, bármely más tudatanyag, származás, lelkiség. Legelől áll édesanyám, Istenbe és a jóságba vetett türelmes szelíd hitével, csupa fény, életkedv minden szava, versek boldog özönvizét zúdítja rám, kezembe könyvet ad, aztán apámat látom ösereje teljében, fölfogadhatatlan szomorúságú dalait, katonanótáit énekli.

Vadász nagyapám mesél az első nagy háborúról, látom a dolomitokat, a fejfákat... És amikor ideje eljött, ő mutatta meg nekem, mi a halál. Bennem ők a kézzelfogható IGE, létük szemem előtt megtörténült mítosz: az emberség eredettörténete – ők a küldetés: megértetni, továbbadni, hogy az élet, ha egyszeri, ha visszavonhatatlan is, több annál semhogy kimerüljön és elmerüljön a létéharcban. Bármennyire nehéz megérteni és elfogadni, és ha csaknem lehetetlen is eszerint véghezvinni, ez az igazság: az élet nem személyes tulajdonunk, nem ruhánk, nem ennivalónk, nem kedvtöltő utazásunk, hanem a *lélek életműve*. Hát ezt vitték véghez az én szüleim, miközben fölneveltek nyolc gyereket, és nem volt ez művészet, hanem csak napra-nap-cselekedetek sora, és talán éppen ettől olyan lenyűgöző mágia. Hogy aztán odaát lett-e ebből valami érdem, valami kedvezmény?

Apámmal ébren-álmomban találkoztam egyszer. Egy hatalmas laktanyaféle teremben, egy ócska ágyon ült, fájós lábát nyomkodta. Megkérdeztem tőle, hogy van, mi van itt? Azt felelte: nagy szigorúság van. Ott is, még neki is? Ott sincs vége? Hát ott se magáé az ember? Félek, hogy ott se. Ettől még teljes odaadással művelhettem volna, hozzájuk méltó hűséggel, a magam életét, csakhogy se alkalmas, se méltó nem voltam rá. Ne firtassuk miért – de hiszen ezért, éppen ez alól menekülve, jóvátételül, bűnbánatból lettek a versek. Legalább ezt igyekeztem sokáig (egészen máig) elhitetni magammal. Most már tisztán látom, mindegy, merre indultam, mindegy, merre csatangoltam, én nem a „kertbe”, a kertvégek mögé, a titkok ösvényeire vágytam. És azóta pedig, amióta megérintett a költészet – ez az igazság.

Csodáján legelőbb gyerekkorom örökidejű nyár-délutánjában ámultam el, amikor leült mellénk – két legifjabb testvére mellé – Ferenc bátyánk, és felolvasta egyvégtében, könyörtelen naperővel átizzotta, átsisteregte belénk a Tol-

dit. Leborulok Arany János, meg Bugya Feri elé, megcsókolom a kezüket. Megadták nekem, hogy megéljem és megértsem, miért hívják az én lelences barátaim, akiknek lábnyomába lépni se voltam méltó, titokban Toldinak az apámat. Ilyen készen vett líraisággal a szíve alatt emelt fővel járhat az ember egész életén át, még akkor is, ha ő maga sohasem lehet se Arany János, se Toldi, se a tulajdon testvérbátyja.

*„Isten vagyok, bús és fiatal,
gerincem hegycsúcs, könnyem zivatar,
és pipálok is a vén Vezúv pipám,
örökbe hagyta rám a nagyapám,
s ha néhanap a földön a hamut kiverem,
sok virág hull és sok-sok szerelem.”* – ennyire emlékszem abból a versből, amit Jancsi bátyám úgy 18 évesen írhatott. Elállt tőle a lélegzetem. Ezt is lehet? Kár, hogy abbamaradt, hogy elhallgatott azóta az a hang. Hová lett, hová bujdosott, hová üzetett az a szépség?

Micsoda világban élhettem én a Hajdúhadház-Tiszadobi Gyermekvárosban, micsoda fiúk, mesterek szellemi, lelki közegében, közülük is kimagaslik az én horizontomból *Kovács Sanyi bácsi* – elég-e, ha csak én tudom, kicsoda volt? De máris megszegyenülök, lám, mennyire vigyázni kell az elfogult Én-el, mert dehogyan is csak az én emlékezetem az ő elégtétele.

Onnan való a legdrágább, az én kegyelmi találkozásom is *Ratkó Jóskával*, egyenest tőle-magától az átültetni méltó gondolkodásmód: felelősség és kötelesség az emberség iránt, a készenlét és a remény elévülhetetlen parancsa. Ekkoriban még azt hiszem, majdnem ártatlan voltam, legalábbis őszinte áhítózó. Ezért is érhetet el, mintha üzenetnek szánták volna, egy álom, váratlanul, ébrenlét erővel. Valaki azt mondta nekem, kelj föl, menj el az emberekhez, és mond meg nekik, hogy nincs semmi baj.

Húszévesforma lehettem. Hogyan mehettem volna? Elkezdtem hát festeni, ha nem is titokban, legalább nem mutogatva – kivált *Ratkó Jóskának* nem. Hogy miért is nem? Nem tudom. Csak azt, hogy megbántódott, megszidott, haraggal a művészet felelősségét emlegette, aztán kiállításra vitte a képeket. Megnyitó beszéde igen megrémített (szerénytelenül ideidézem), azt mondta: Bugya István nem kísérletezik, hanem kimond. Mit tudtam én kimondani akkoriban Jóska? Talán azt, de azt is csak dadogva, hogy valami hiányzik, valami örvénybe vergődő veszendőben élünk, meg talán, talán valami sóvárgást valahová, valamerre, valami után. Elhagytam aztán a festést, nem éreztem magam el-

hívottnak, se felkészültnek, túl sok volt bennem a kétely, hogy nem léptem-e illetéktelenül, méltatlanul arra az útra, amit Ratkó megnevezett.

Sok év után, de már halála idejéhez közel, egyszer váratlanul azt mondta nekem: öcsém, engem nem csapsz be, te írsz. Bár sok álom ért, és sok „kép” merült föl bennem, visszanyeltem, hallgatásban éltem, Szabó Tibor képeiben gyönyörködve hiányom nem volt, az írás pedig – ugyan. A Ratkó-versek a legszemélyesebb tulajdonaim voltak, keletkezésük szellemi lelki ünnepem, bujkáló becsvágyam a művészet iránt bennük kielégült – ezt az igen bonyolult lelki állapotot csak az értheti meg, aki barátja lehetett! Sohase számoltam azzal, hogy Ratkó József is meghalhat. De úgy lett. Tehetetlen kínomban azzal, amit akkor tudatlanul véghezvittem, részese, előidézője lettem életem leglíraibb történéseinek. A tiszadobi holt- Tiszáról felvonszoltam ladikunkat, és beástam az Ady utcán, a házam elé. Ahogy fölmagasodott ég felé, kátrányfeketén az a csónak, „a Ratkó csónakja”, és lánca lelógott csaknem a földig, megálltam, tudtam – soha még olyan *halálpontosan* –, hogy ez a költészet. Nem amit tettem, hanem ami történt. Velem, nélkülem, egyszerre bennem és rajtam kívül, egy kicsit a halott költőért, egy kicsit magamért, de sokkal inkább, tudatlanul is: mindenkiért! Másnap, nem tudom, ki tűzte oda, virág volt a lánc között. Megrendültem: hát ez a költészet. Ratkó kegyelete hívta elő, de nem csak érte, mindenkiért történt az a virágba kódolt, föltámadás-erejű cselekedet!

És innen világosodik meg, nyer értelmet, érvényességet *Magyar József* költő megállapítása is: Ratkó József életművének az írott a szó csak egyik fele, a másik az ő hibátlan embersége. Így hiszem én is. Nem fontos voltak-e méltatlan dühei, részegült botlásai, fontosabb az, hogy megrendült-e, megromlott-e általuk ő maga, az énekes, minden es cseléd? Pontosabban megromlott-e az, amit szolgált, amiről énekelt, a jó, az IGE. Befejezetlenül is igaz, érvényes és teljes a mű. Az a „Mű”, hogy miatta, az ő hatására hányan, milyen minőségben kezdtek el törekedni az önzetlen jó felé. Hányan figyelni, meglátni, megérteni azt, ami a köznapi szemmagasságot, az élet horizontját merőlegesen keresz-tülmetszi: az ég és föld közötti vertikális tengelyt.

Így kezdtem én is magamba, befelé figyelni, meglelni azt a metszéspontot, ahol értelem és lélek, létbeli és létfölötti összecsap – ebből lett aztán a vers. Meg a kínból, hogy elment. Át kellett valahogyan törnöm a dermedtséget, azt a hiányt, ami halálával támadt – de azt a hiányt nem tudtam megszüntetni, egyre csak nő. Ahogy közelíteném, egyre távolodik. A misztérium, amit élete megvalósított, és amiben aztán halálával maga elmerült, egyre megfoghatatlan-

nabb. Ez volna hát a feltámadás hatalma, a végtelen vonzás, ami a halál után megindul? Rémületes. Kétségbeejtő és mégis gyönyörű.

Közegem, anyagom, életem földnemű, elkerülhetetlenül elér a halál, de bennem a lélek, a személytelen az egyetemes, kikezdhethetetlen, ha hibázom is, elveszthetetlen. Föltámadása bizonyos. Innen nézve a dolgokat, dehogyis baj, ha énekre vetemedik az ember, legalább *magát bátorítja!*

Elmúltam ötvenhét, itt állok ég és föld hajlatán, bármikor beszüntethetem magam, hát miért reszketnék, a nagyon is szubjektív ítélet, mint ahogyan mindenki mást is, készen vár, meg fogom ismerni. És belenyugszom, lázadásaim amúgy is elmúltak már. Addig is figyelek, szemlélődöm, gyönyörködöm és kínlódom Ahogyan *Réti Mátyás* mondta a festészetéről: „*elcsodálkozom néha, mit tud a festék az ecset*” – engem a szó, anyanyelvem büvöl. Hajlok rejtelmekre hálásan, engedelmesen. Bámulom, mit tud csupán a szórend, a szavak egymásutánisága mennyi színt, árnyalatot, micsoda ízeket hordoz, micsoda hangulatokat, érzelmeket teremt, hányféle jelentést, tartalmi változást, micsoda képeket jelenít meg a szókapcsolat, micsoda asszociációk szülehetnek, micsoda sejtések, víziók, látomások. Elképedek, miből is születik meg a vers, hogy támad föl a semmiből, hogyan lesz a néma jelekből, akár csak szemmel érintve is, dallam és ritmus, azokból jelentés és érzélem. Bámulom alázattal, mert nem enyém, ha magam vetem papírra, akkor sem, csodálom, vállalását, ahogyan megkísérli elmondani a földi nyelven elmondhatatlant, és félttem, mert hitetlenek közé is el kell mennie, félttem, mert árva, mint a semmibe vett Isten.

Nem vagyok irodalmár, fogalmam sincs a verstanról, metaforáról, törvényeibe bele is törne a bicskám, maradok hát ösztöneimnél, a tudatlan belső arányoknál, a belülről kihallgatható dallamoknál. Persze, hogy mindez nem enyém, persze, hogy nem előzmény nélkül való, benne a népdal is, Ady is, *Sinka* is, *Ratkó* is, de hogyan is lehetne másképp, hiszen életük, művük, magyarságom jogán személyes jussom, hangütésüket megzengetni újra, nem hogy nem vétek, de borzongatóan szép, a feltámadással rokon.

Egyszer egy költő pecsétetes igazolványát dugta elém, írószövetségbeli tagkönyvét.

– Látod mi ez? – azt mondja. És láttam, de megláttam általa mást is. Jobb lett volna némának maradnom, de lábra állt bennem a bánat, és nem magam miatt, hanem érte, elmondtam neki ott azon nyomban egy igen szép verset. Hallgatott, és otthagytott. Fájlalom azóta is, hogy meg kellett szégyenülnie az előtt a

vers előtt, amit sok évvel ezelőtt ő maga írt. Így van ez.
Messze kalandoztam, meglehetősen önhittséggel érintve elmondhatatlan dolgokat is, bocsánat érte, és köszönet a meg nem szolgált figyelemért.

Ennek az írásnak, tudom, nagyon nehéz a lába, döcög is, billeg is, nem csoda, nagyon messziről jön. Fogságból. Onnan valamerről, ahol nagyon nagy szigorúság van. Onnan, ahonnan ez a Dal című vers is.

*A kor nehéz – bűnjele vagyok.
Vétkeztem, rám mégse szóljatok;
Vadszőlő, nád, lehajló fák alatt
apám nyomában ballagok.*

*Sejtekben dúdoló remény,
hej lettem szerelem és kenyér,
minden kimondhatatlan szó
ezért hát megillet engem!*

*Vadszőlő, nád, lehajló fák alatt
Sajdul-sejdiül egy mozdulat;
apám jár itt az őszi ködben.*

*Ki volt – ugyanná lettem – én
megfejthetetlen költemény,
s amíg nyomában ballagok,
ki voltam mind igaz leszek;
szépség zuhantat föl-le engemet.*

*S ahol az ég a földre száll ott megyek,
Úti piros szép hajnal leszek*

Futaky László – Kovács Tibor:

**FEJEZETEK SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE
KÖNYVTÁRTÖRTÉNETÉBŐL CÍMŰ 1-2. KÖTETRŐL**

Hölgyeim és Uraim!
Tisztelt Társasági Tagok!

A Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár megújult épületének átadási ünnepségére nemrég került sor, úgy gondoljuk, ez kellő apropó ahhoz, hogy szakmánk megyei történetéről e körben is essék szó. Ha röviden is, de mintegy háttér-információként beszéljünk arról a két kötetéről, mely végre elkészült, s mely sokunk közös munkája eredményeként, reményeink szerint az eddigieknél alaposabb betekintést nyújt Szabolcs-Szatmár-Bereg közművelődési könyvtárainak öt évtizedes történetébe, és képes felidézni az iskolai- és szakkönyvtárak múltbeli históriáját.

Emlékeztetnénk arra, hogy az elmúlt évtizedekben, követve az országos gyakorlatot, hazai berkekben is felerősödött a kiadvány-szerkesztési kedv, tevékenység, s volt ahol a kiadói munka is. (Gondoljanak itt a Kölcsény-, Vasvári, Bessenyei Társaság kiadványaira, füzetsorozataira, de a Nyíri Múzsa, a Rím kiadó stb. elsősorban a lírát népszerűsítő kiadványaira is.)

A könyvtárügy irányító intézményeinek ösztönzésére ugyanakkor a nagyobb könyvtárak is tevékenykedtek e téren, műhelymunkájuk eredményeként különböző típusú kiadványokat (kötékatalógus, bibliográfia, repertórium) adtak közre, az olvasási kultúra meggyökeresítése érdekében felkarolták a tájirodalom propagálását, a helyismereti művek kiadását. A tudományos kutatómunka háttérintézményeinek példája nyomán – elsősorban a szakkönyvtárakra gondolok – a megyei könyvtárban is kialakulóban volt, majd felerősödött ez a szellemi értékképző, értékközvetítő forma, s ennek kiérlelt és kevésbé kiérlelt gyümölcsei fellelhetők, megtalálhatók több könyvtár polcain is. Itt említjük meg a *Tiszta szívvel füzeteket*, a *Téka kötetsorozatot*, vagy a *Szemle repertóriumát* stb. Azonban egy témával, a megye könyvtártörténetének megírásával nem tudtunk időben, tisztességesen megbirkózni. Dolgozatok, résztanulmányok születtek, de különböző okok miatt, néhány kivételtől eltekintve nem váltak publikussá.

A tárgyhoz tartozik, hogy a társadalmi rendszerváltás időszakában, a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évtized elején a megyei, a városi könyvtárak szervezeti rendjét, feladat-módosítását több ízben érintő intézkedések, azok leiratai a kiadványozást mint a könyvtár diszfunkcionális elemét tették szóvá, s ez a tény még inkább elnapolta az ügyet. Mi, akkor vitatható igazsága ellenére, fegyelmetten megértettük: pénz szűkében az alapfeladatok ellátása a legfontosabb, az erőket arra kell összpontosítani.

Ugyanakkor bízunk abban, hogy jönnek majd jobb idők, s mindaz az ismeret, amit a kiadói munka műhelygyakorlatában, az évek során erre is szakosodott, szakmailag felkészül munkatársaink szereztek (íraskészség, publikálási kedv kiadványszerkesztési ügyszeretet stb.) mint a mag hó alatt, rejtetten él tovább, s e műfajt újraéltető derűsebb napokban majd hasznosul. Ez a kétkötetes munka ebből az erőforrásból is táplálkozott, s mindezt, mint előzményt említenünk kellett, mert adalék, késedelmességünk magyarázatához.

Legfőképpen azonban a legfontosabb mozgatórugót kell szóvá tenni, amely a történetírás szándékát lendületbe hozta, és tettekre váltotta: ez pedig a megyei könyvtárak alapításának ötvenedik évfordulójára való megemlékezés országos igyekezete volt, mely egyben a közművelődési könyvtárak ügyét is a figyelem középpontjába állította. A szaksajtó (Könyvtári Figyelő; Könyv, Könyvtár, Könyvtáros; Könyvtári Levelező/lap) nemcsak tudósított, de ráhangoló írással segítette ennek kibontakozását. Címszavakban: Az MKE területi szervezete kezdeményezésére itt Nyíregyházán, 2000 decemberében „50 évesek a közkönyvtárak” címmel ünnepi ülésre került sor a Megyeháza dísztermében, majd két évvel később, 2002-ben a MZSMK félévészázados jubileumi ünnepsége alkalmából találkozott a megye könyvtáros-társadalma, s mindkét esetben sokan szólaltak meg, tartottak szakmai beszámolót, beszéltek élményeikről (nálunk a Kis Híradó adott erről összegző tájékoztatást). Mindez ösztönzőleg hatott, s menet közben fogalmazódott meg bennünk a közös elhatározás: eleget teszünk szakmai önbecsülésünkben fakadó kötelességünknek és közreadjuk a megye könyvtártörténetét.

Néhány mondat az alkotási folyamatról: szerkesztőket választottunk, elkészítettük a mű szinopszisát, amely több oldalról támogatásra talált (kiadó, pályázati pénz megítélése, szponzorok, stb.), közben felkértük a szerzőket az adott témák kidolgozására, és szerencsénkre Gerő Gyula a Könyvtáros c. szaklap ny. főszerkesztője elvállalta a kézirat lektorálását, s mindvégig értékes segítséget nyújtva társszerkesztőként is közreműködött. Még két név: megjelentetésre érdemesnek tartva e munkát Bényei Miklós és Horváth Tibor írták az előszót, mindketten tudományos rangú pályatársaink.

Tisztelt Jelenlévők! Tisztelt Társasági Tagok!

Igaz, nagy késéssel ugyan, de megvalósítottuk amire vállalkoztunk. Kézbe vehető ez a két kötet. Az *elsőben* múltba tekintés címén a kályhától indítottunk, képletes értelemben szólva attól a vaskályhától, mely ott füstölgött az ötvenes évtized kopottas bútorzatú, hiányos felszereltségű népkönyvtárak, tanácsai könyvtárak szobáinak sarkában Szabolcsban, Szatmárban, Beregben, aztán a húzós szagú olajkályhák korszakának sokféle buktatóját is megjárt elődeink iparkodását nyomon követve -- és így tovább --, jutottunk el a mába, az informatika, az internet jelenkori világába.

A *második kötetben* előző századokra is visszatekintve, jóval korábbi időszakok történiáját igyekeztünk közelbe hozni: a különböző felekezetek oktatási intézményeinek gyűjtemény-szervezési törekvéseit, a főiskolai, iskolai könyvtárak, múzeumi, levéltári szakkönyvtárak eseménytörténetét idézzük fel.

Mi, szerkesztők, köztük néhányan akiknek volt szerencsájük Kovács Máté, Fülöp Géza professzor urak óráit látogatni, arra törekedtünk, és erre bízattuk szerzőtársainkat is, hogy lokálpatriótai hevülettel, de elfogultságok nélküli, hiteles képet nyújtsunk a könyvtárról, annak működéséről a változó világban.

Tisztelt Társasági Tagok!

Miután a szöveg terjedelme, a kötetben szereplő intézmények, gyűjtemények nagy száma lehetetlenné teszi, hogy mindenről érdemben essék szó ezért azt a módszert választottuk, hogy a történeti folyamatban néhány nagyobb könyvtárat nagyon vázlatosan, de bemutatunk, a kisebb, de a maguk helyén fontos gyűjteményekről csupán felsorolásszerűen, néhány mondat erejéig szólunk – bízva abban, hogy a hallgatóság soraiban lesznek olyanok is akiket ez a téma közelebbről érdekel, és leemelik a megyei könyvtár, vagy a fiókkönyvtárak polcairól, ahol megtalálhatók.

Az *első*, vaskosabb kötet a közkönyvtárak, az ún. tanácsai- illetve az önkormányzati fenntartású intézmények, valamint a szakszervezeti (munkahelyi) könyvtárak történiájának foglalata. A legkorábbi idők eseménytörténetéhez az alapanyagot *Somogyi Jolán* a megyei könyvtár ny. főkönyvtárosa kézírata szolgáltatva, annak kibővített, részben átdolgozott szövegváltozatával találkozhat az olvasó. Az első fejezetben az 1945-52 közötti időszak történiéseit idézzük fel, azt, hogy a második világháború után milyen könyvtári hagyományokból sarjadt, s lassan nőtt ki Nyíregyházán kezdeti fokon a könyvtári kultúra.

Az örökségről, néhány dátumhoz köthető eseményről pillanatfelvétel-szerűen, időrendben haladva:

– Városunkban e tekintetben első lépésnek számított az, hogy 1945-ben az Úri Casino Könyvtárának maradványait az új eszmék által átvilágított könyvanyaggal és épülettel átvette a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) nyíregyházi szervezete. Egy forrás szerint: „A nyíregyházi Városi Könyvtár és a Szabolcs Vármegyei Törvényhatósági Könyvtár az első időszakban nyilvános szolgáltatást nem biztosított, csupán a Városháza és a vármegye dolgozói vehették igénybe. Egyébként minden más könyvtárat felszámoltak, anyagukat átvizsgálták, az ún. káros és elavult könyveket kivonták a forgalomból.” (ez alatt erősen megrostált, köztük klasszikusokat is szemétre dobált selejtezési szisztémát kell érteni).

– 1947-ben a Népkönyvtárakat Szervező Bizottság megkezdte megyénkben is a népkönyvtárak szervezését.

– 1948-ban Szabolcsba, Szatmárba is eljutottak a Vallás és Közoktatási Minisztérium Szabadművelődési Vándorkönyvtárai – az ún. „ládakönyvtárak”. Egy-egy ilyen vándorláda 50, később 80 kötetet tartalmazott, melyet időközben cseréltek.

És így tovább, míg eljutunk egy minisztertanácsi határozat nyomán, (mely a tanácsi közigazgatási struktúrához igazította és fő vonalakban kijelölte a szocialista könyvtári szervezet kereteit) a megyei könyvtár létesítéséig, melynek felavatására 1952. november 22-én került sor, és egy polgári családi házban kezdte meg működését. Típusának megfelelően a megye tanácsi könyvtárhálózatának központjaként a módszertani irányítást vállalta magára, a megyeszékhelyen pedig mint városi könyvtár a helyi lakosok könyvellátását kívánta biztosítani. Elsőként az igazgatói posztot csupán néhány hónapig *Bartha Sándor* töltötte be. Őt *Pacz József* követte majd távozása után a szakmai tennivalók kísérleti időszakát élő intézmény irányítási feladatát *Sárdi Béla* tanítóképző intézeti tanár vállalta magára. 1954. július és 1957. augusztus közötti igazgatói működése alatt könyvtártörténeti szempontból újabb kezdet, még csak irányiban meghatározott fejlesztési program alapozási tennivalóira kellett összpontosítania. Fontos kötelességének tartotta, hogy minél több szakemberrel vegye körül magát. E körben is ismerős könyvtárosok lépnek a színre: *Csendes János*, *Farkas József*, később *Merkovszky Pál*, és mások.

Engedjék meg, hogy felolvassak néhány részletet Sárdinak A könyvtári munka jelene és jövője c. ars poetica jellegű, sarkalatos tételeket tartalmazó írásából,

amelyen keresztül tájékoztatta a közvéleményt a könyvtár szakmai elképzeléseiről (Kelet-Magyarország, 1957. február-24.):

„Meg kell tartani, állandó olvasóvá kell tenni a meglévő és az újabban jelentkező könyvbarátokat. Igen nehéz feladat: könyv, könyv és ismét csak könyv kell hozzá mindenekelőtt. Jó, hasznos, tanító, okosító, szórakoztató könyv – s mindebből nagyon kevés van még mindig könyvtárainkban. Népkönyvtáraink könyvanyagának jórésze elavult, rosszul megválasztott, a nép igényeinek teljes félreismerése alapján összeállított kötetei érintetlenül állnak a polcokon, de ugyanakkor laskává szétolvasottak a népmese-kötetek, a klasszikus szépirodalom, a mai magyar irodalom jobbjai, vagy a közérthetően megírt, vonzó mezőgazdasági szakmunkák. Kétszeres-háromszoros olvasótábort jelentenek a további jó könyvek, de anyagi eszközeink igen korlátozottak. Hogyan segíthetünk? A szűk állami könyvbeszerzési keretek nem biztosítják az elégséges és szükséges fejlesztést. Tanácsaink, falusi társadalmunk, társadalmi szervezetekink ügyévé, legfontosabb feladatává kell tenni falusi és tanyasi könyvtáraink állományának saját erőből való gyarapítását.”

Az 1956-os forradalom utáni változások hatása jelentkezett könyvtárügyben is, néhányan időlegesen pályaelhagyókká váltak, a könyvtárak fejlesztési lehetőségei beszűkültek, a megyei könyvtár épületgondja továbbra is megoldatlan maradt, Sárdit mindez elbizonytalanította, a politikai légkör sem kedvezett, ezért jobbnak látta visszahúzódni a pedagógusi pályára, s 1957-ben megvált az intézménytől, visszament tanítani. 1957 szeptemberétől *Gacsó László* töltötte be az igazgatói posztot, majd 1963-tól *Tripsánszky Jenő* vállalta az igazgatást, 1971-től pedig *Horváth Gabriella* került a könyvtár élére.

Öt évtized krónikájából illúzió akár töredékesen is valamit mondani. A közművelődési könyvtárak kapcsán a régebbi múltból beszéltünk inkább, villantottunk fel néhány mozaikot azokból az eseményekből, melyeknek egyre inkább halványulnak az emlékei. Amelyeket – irodalmi szóhasználattal élve – balladai félhomály takar, amelyből legendáriumba való történetek, könyvtáros alakok bukkannak elő mint *Bory Zsolt*, *Bíró János*, *Szász Levente* és a többiek.

Erről az utolsó harmincöt évről (ezen belül arról a húszról melyhez Szűcs Imre, Kovács Tibor és Nagy László igazgatók neve fűződik) összegzően annyit: a megyei könyvtár új épületének 1975 évi átadásával megteremtődtek a könyvtári munka korszerű tárgyi, működési feltételei és könyvtárunk közös iparkodásunk eredményeként a hasonló feladatkörű könyvtárak kategóriájában felzárkózott az élmezőnyhöz. Erről a sokágú tevékenységről többen is írtak volt

munkatársaink akiknek legalább a nevét hadd említsük meg. Az olvasószolgálatról *Magyari Béláné és Gombás Sándorné*, a helyismereti munka történetéről *dr. Gubicz Pálné és dr. László Gézáné* írtak. A zenei részleg történetéről *Rába Tamásné és dr. Gál Józsefné* szóltak, a gyermekrészleget *dr. Bihari Albertné* mutatta be. Az állománygyarapító és feldolgozó osztály műhelyébe *Kovács Zsuzsanna és Tóthné Kőrössy Mariann* kalauzolták az olvasót, az oktatás, képzés, továbbképzés programjáról, formáiról *Zselinszky Lászlóné* tudósított.

A városi fiókhálózatról *Mátyás Lászlóné* dolgozata ad áttekintést. Említenünk kell előzményként még a városi könyvtárak központját, melynek ó-német stílusú bútorzattal berendezett munkaszobái a mai Polgármesteri Hivatal épületének első emeletén kaptak helyet 1961-ben. Első vezetője: *Nagy Mihály*, 1967-től *Kovács István*, aki kitűnő pedagógiai érzékkel irányította a kis intézményt, amelynek feladata a város periferiáján, tanyabokrokban is működő letéti könyvtárak ellátása volt. (*Kalydy Zsuzsával* társszerzőségben írtunk róla.) Szólni kell a szakszervezeti (munkahelyi) könyvtárakról melyek Nyíregyházán és a megyében egységes hálózati ellátórendszer tagjaiként működtek. *Seregi István* igazgatásával főként ipari létesítmények, üzemek, vállalatok munkásolvasóinak kiszolgálása volt a dolguk.

Az eddig megtett úton jelentős szerep hárult a járási könyvtárhálózatra, ezért az első kötet jelentős terjedelmű és értékes része az a nyolc dolgozat, ami a járási könyvtárak öt évtizedes fejlődéséről, teljesítményéről, helyi társadalmi beágyazottságáról ad vázlatos és szakszerű áttekintést.

Kovács Tibor ny. könyvtárigazgató a csengeri, Márkus Zoltánné ny. könyvtáros a fehérgyarmati, Néző István könyvtáros a kisvárdai, Kovács Tibor – Kovács Tiborné ny. könyvtárigazgatók a mátészalkai, Orosz János könyvtárigazgató a nagykállói, Sipos Ferenc könyvtárigazgató a nyírbátori, Békési Mariann könyvtáros a tiszalöki, Antal Miklós ny. könyvtárigazgató a vásárosnaményi járási könyvtár történetét dolgozták fel.

Az egyes írások időrendben követik az intézmények működési feltételeinek, a könyvtári szolgáltatások kiteljesedésének alakulását. Így nyomon követhetjük azokat a legfontosabb eseményeket, változásokat, amelyek alapvetően meghatározták e könyvtárak fejlődési irányát.

A könyvtári ellátás továbbfejlesztett változatát a körzeti könyvtárakat felváltó, az 1952-54-es években létrehozott *járásai könyvtárak* jelentették. E könyvtárak számára már jogszabály írta elő, hogy a vidéki módszertani, szervező és ellátó

munkájuk mellett, a helyi könyvtári szolgáltatás feltételeit is meg kell teremteni. A könyvtári ellátás és szolgáltatás így kialakított szervezeti kerete sajnos az évtized végéig sem tudott érdemben változtatni az igen szerény működési feltételeken (elhelyezés, berendezés, könyvállomány stb.) Így került sor a könyvtárak 1960-62. évi úgynevezett „tanácsosítására”, mely intézkedéssel a községi letéti könyvtár a helyi tanács kezelésébe, jogi tulajdonába került. E döntés korszakos változást indított el a könyvtárak további fejlesztésében, tevékenységében.

A tanácsok a sajátjuknak érzett könyvtár fejlődéséért már nagyobb áldozatokat is vállaltak, és nem riadtak vissza a jelentősebb fejlesztésektől sem. Így került sor már a 60-as évtizedtől folyamatosan számos községi könyvtár bővítésére, korszerűsítésre. E fejlődési irány még inkább jellemző volt a járási könyvtárakra. Az alig 50-60 négyzetméteres alapterületű, többségében polgári lakásokból kialakított 1-3 helyiséges intézményeket az 1960-as években kezdik el bővíteni, berendezését korszerűsíteni. E folyamat több évtizeden át tart, és a 80-90-es években vehetik birtokukba a mai és várhatóan még több évig változatlan, 5-600 négyzetméteres alapterületű, korszerűsített otthonukat.

Változik az intézmények gazdálkodásának formája, költségvetésének nagyságrendje. A kezdeti folyószámlás rendszert 1962-től felváltja az önálló gazdálkodás, ami a 90-es évekig változatlan formában fennmarad. A kiadásokat, bevételeket éves költségvetésben tervezhették, melynek összegét, nagyságrendjét a fenntartó tanács, majd az önkormányzati hivatal határozta meg.

A személyi feltételek is a 60-as évektől javulnak. A növekvő és differenciálódó szakmai feladatok létszámban nagyobb, szakismeretben pedig felkészültebb munkatársakat kívánt. A létszám lassú, de folyamatos fejlesztéséről a fenntartó, a szakképzésről pedig az oktatási intézmények (egyetemek, főiskolák) és a könyvtári központok (Országos Széchenyi Könyvtár, Megyei Könyvtár) gondoskodtak.

Rendszeressé váltak a közép- és alapfokú végzettséget adó tanfolyamok, a különböző továbbképzések, tapasztalatcserék. A létszámfejlesztés és a szakképzés együttes eredménye, hogy a járási könyvtárak létszáma a 80-as években az induló háromról 10-12 főre, a szakképzettek aránya pedig szinte a nulláról 80 százalékra emelkedett. Ez a létszám a 90-es években végrehajtott takarékosági intézkedés következtében 20-30 százalékkal csökkent.

Az 1960-as évektől fokozatosan javuló működési, pénzügyi feltételek, a személyi állomány szakmai felkészültsége lehetővé tette az állomány tervszerű és szakszerű gyarapítását is. E folyamatban jelentős szerepet játszott a hazai könyvkiadás jelentős javulása, a könyvtárellátó vállalat létrehozása, az antikváriumi vásárlás lehetősége. Az 1970-es évektől fokozatosan kialakítják külön-gyűjteményeiket is (periodikák, lemeztár, audio-vizuális ismerethordozók, CD-k, elektronikus adatbázisok).

A gyűjtemény gyarapításával párhuzamosan megtörtént az üzenethordozók szakszerű feldolgozása is (különböző katalógusok, bibliográfiák stb.). Összeségében a korszerű elhelyezési, működési feltételek, a gondosan és szakszerűen gyarapított ismerethordozók és a személyi állomány szakmai felkészültsége együttesen tették lehetővé, hogy e könyvtárak többségének szolgáltatása az évtizedek során eljutott az egyszerű kölcsönzéstől a referens színvonalú tájékoztatásig, napjainkra pedig lerakták a számítógépes integrált könyvtári rendszer alapjait, és kialakították az internet elérésének feltételeit is.

**

A második kötet két főiskola, tíz középiskola, hat szakintézmény könyvtárának vázlatos történetét, továbbá az iskolai könyvtárügyről szóló fejezetet és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területi Szakszervezetének három évtizedes tevékenységét tartalmazza.

A kötetet *Kovács Tiborné – a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola Könyvtárának történetéről* (1960 – 2002) írt – tanulmánya nyitja. A dolgozat hitelét és szakszerűségét erősíti, hogy szerzője 20 évig volt munkatársa az intézménynek, s ebből csaknem hét évig igazgatója.

A könyvtár 40 éves történetének áttekintéséből megismerhetjük az intézmény alapításának izgalmas időszakát, majd az 1972. évben átadott új otthonának birtokbavételét, a 20 évvel későbbi felújítását, és végül a 2003-ban felavatott, 3500 négyzetméter alapterületű Központi Könyvtár és Szakirodalmi Információs Központ létrehozásának körülményeit. Nyomon követhetjük azt is, hogy a csupán adományokból összeállt 15-20 ezer kötetrel induló könyvtár miként lett napjainkra 300 ezer kötetes szakszerűen gyarapított és feldolgozott gyűjteménnyé. Bepillantunk a könyvtár állománygyarapító, feldolgozó, sokoldalú tájékoztató, olvasószolgálati tevékenységébe. Megismerhetjük azt a folyama-

tot is, hogy miként lett a könyvtár a főiskolán folyó oktató-nevelő és tudományos tevékenység nélkülözhetetlen, segítő partnerévé. A könyvtár három évtizede a könyvtári tanszék hallgatóinak gyakorló intézménye. Fontos feladatuk a főiskola publikációs tevékenységének (cikkek, tanulmányok, kiadványok) nyilvántartása, gondozása.

A dolgozat záró fejezeteiben megismerhetjük azt a folyamatot is, ahogyan megtervezik és megvalósítják a technológiai váltást, a számítógépes integrált rendszert, az internet elérésének feltételeit.

1950-ben, amikor a kormány államosította az egyházi iskolákat, megszüntette a kötelező hitoktatást, és a katolikus gyűjtemények száma, a régiek csupán a töredékére zsugorodott, itt Nyíregyházán mégis egy új egyházi könyvtár létesült a *Görög Katolikus Hittudományi Főiskola könyvtára*. Ennek működését írja le a kezdetektől napjainkig *Majchrics Tibomé* szakavatottan, nagyobb szövegterjedelemben. Sok érdekességet közöl a kispapok könyvtára könyvállományának sokszínűségéről, a XV.-XIX. századi régi könyvekről (pl. cirill betűs egyházi szláv nyelvű kötetek), kéziratokról, melyek kultúrtörténeti szempontból ritkaságok, páratlan értékűek. Leírása nyomán még inkább nyilvánvalóvá válik, hogy a könyvtárak, gyűjteményük révén különböző tudományágakhoz kötöten mennyire interdiszciplináris jellegűek.

A jelentősebb szakkönyvtárakat felsoroló blokkban, a múltidézés, a történeti valóság faggatásának eredményei összegződnek. A *Jósa András Múzeum szakkönyvtárának* megismeréséhez *Laskayné Szőlősi Katalin* tanulmánya szolgál kalauzul. Hivatalos alapításától (1922) napjainkig vezeti az olvasót: hogyan vált az orvos-régészként híressé vált polihisztor tulajdonát képező kezdeti könyvgyűjtemény azzá a könyvtárrá, melynek elsődleges célja ma már az intézményben dolgozó tudományos kutatók munkájának szakirodalommal való ellátása, ugyanakkor engedélyhez kötöten egyéb kutatói kéréseknek is eleget tesz. Ismerteti a Jósa keze alatt tekintélyessé vált könyvgyűjtemény gyarapításának forrásait – orvos nagyapjától, jogász apjától – kapott öröksége többek között a világ klasszikusainak és tudósainak műveit eredeti nyelven tartalmazta – és egyéb hagyatékok valamint saját gyűjtése kapcsán vált egyre gazdagabbá. Dolgozata a ritkaságszámba menő kötetek (mint pl. Jósa István kéziratoss recept könyve az 1700-as évekből) címlapfotóival illusztrált.

Muzeális jellege miatt itt szölnk a Kállay Kristóf által Nyíregyháza városnak ajándékozott magángyűjteményről is.

Az újabb keletű (1993), több algyűjteményből álló múzeumi egység könyvtári anyagáról *dr. Lakatos Sarolta* tudósít.

„*A levéltári könyvtárak a fenntartó intézmény, a levéltár dolgozói és kutatói szakirodalmi igényeinek kielégítésére alakultak*” – írja dr. *László Géza*, kinek sajnálatos halála miatt dolgozatát felesége öntötte végleges formába. Tanulmányából megtudhatjuk, hogy a levéltár munkatársai és kutatói kezdetben a velük egy épületben működő vármegyei könyvtár gyűjteményére támaszkodtak, és bár a két világháború közötti időben is voltak saját tulajdonú könyveik – a szakkönyvtár megalakulása 1950-re datálható. A téma feldolgozása kellően adatolt, kitér a levéltári könyvtár gyűjtőkörére, az állománygyarapítás módszerére, gyűjteményének összetételére, a könyvtárat használók körére, a zárt forgalmú tudományos szakkönyvtár használatának formáira, összességében pontos képet nyújt a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár könyvtárának több évtizedes működéséről.

Az orvosi könyvtárak történetének teljes megyei kitekintésű feldolgozására *Kührner Éva* vállalkozott. Két tanulmányban érdemi információkat közöl létesítésükről, működésükről, jeleníti meg a nyíregyházi és a vidéki intézmények sajátos kórházi funkcióból eredő tevékenységi formáit.

A Nyíregyházán alapított Szabolcs Vármegyei „Erzsébet” közkórház főorvosigazgatója dr. Kállay Rudolf nevéhez fűződő gyűjtemény históriáját forrásokra való hivatkozással eleveníti fel. A szerzőt citálom: „Ő maga szerezte be a hazai és külföldi könyvek és folyóiratok legjavát. Puritán berendezésű szobájába 1901-ben vásárolt 2 üveges könyvszekrényt, így keze ügyében helyezhette el a mindennaposnak tekintett szakirodalmat, melyet alkalmanként a 4 főből álló orvosi kar rendelkezésére is bocsátott”. Időrendben haladva tekint át tulajdonképpen egy évszázadot, mely alatt a gyűjteményt továbbépítő orvoskönyvtárosok váltották egymást (Gerlei-korszak stb.), alapítottak könyvtárat a főállású könyvtárosok bevonásával (második Gerlei könyvtár a tüdőkórházban), vagy a korszellemnek megfelelően a szakkönyvtári profil mellett hoztak létre közművelődési és betegkönyvtári szolgálatot.

Szabolcs-Szatmár-Bereg orvosi könyvtárai cím alatt pedig a megye nagyobb kórházaiban kialakított gyűjteményeket ismerteti.

Úgyszintén tekintélyes múltra tekint vissza *a törvényszéki könyvtár*. *Kenyeres Imréné* a létrehozásától, 1896-tól követi nyomon, dokumentálja a ma Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság Könyvtárfa néven működő intézmény történetét. A Nyíregyházi törvényszéknek már a múlt század harmincas éveiben 2000 kötetes könyvtára napjainkra közel tízezerre növekedett.

Blaskóné Brösztl Márta a Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium Könyvtárának történetét írja meg a kezdetektől napjainkig (1843-2003).

Az egy ívnyi terjedelemben sűrített dolgozat szakszerűen mutatja be a 160 évvel ezelőtt alapított könyvtár fejlődésének, működésének legfontosabb mozzanatait.

A könyvtárat Miklóssy Sámuel kezdeményezésére, közadakozásból alapították 1843-ban. Hosszú évtizedeken át elsősorban adományokból, hagyatékokból, kisebb arányban vásárlásokból gyarapították a patinás könyvtár igen értékes gyűjteményét. A tervszerű és nagyobb arányú állományfejlesztés, az elhelyezés feltételei csak az utóbbi évtizedekben alakultak ki.

Az első két jelentős könyvtárőr Morauszky Ferenc (1920-1926) és Porubszki Pál (1926-1932) volt. 1932-1934 között pedig az a Kovács Máté magyar-francia szakos tanár volt az ifjúsági könyvtár irányítója, aki később országos hírű könyvtártudósként vált ismertté.

A gimnáziumot 1962-ben átszervezik szakközépiskolává, 1981-ben pedig felújítják. Ettől kezdve a könyvtár élére is új vezető áll Brösztl Márta személyében, aki immár negyedszázada látja el feladatát szakszerűen és eredményesen.

Dr. Szerafinné Szabolcsi Ágnes a két világháború közötti időszakban működő 9 középiskoláról és könyvtárának alapításáról, fejlesztéséről, működéséről ad áttekintést: kiemelten a könyvtárak gyűjteményének gyarapításáról (adományok, ajándékok), nyilvántartásáról, a könyvek, folyóiratok tartalmi összetételéről.

A könyvtáros tanárok rendszerint humán és nyelvszakos tanárok voltak, a könyvtár munkájában azonban szinte minden nevelő részt vett. A könyvtárak könyvállománya átlagban mintegy 3-5 ezer kötet, az éves gyarapodás pedig nem haladta meg a 100-200 kötetet.

Szinte máig érvényes adatot ismerhetünk meg a nagykállói reálgimnáziumban a tanulók olvasási szokásairól, az 1930-as években készített felmérésből. Ezek szerint a legnépszerűbb írók sorrendje: Jókai, Gárdonyi, Arany, Mikszáth, Petőfi.

Zsoldos Jánosné dolgozatában a megyei iskolai könyvtárügy 5-6 évtizedes történetének legfontosabb mozzanatait összegzi sajátos megközelítésben.

A tanulmány egyes fejezetei arról tanúskodnak, hogy szerzője alapos ismerője a témának, és már több mint három évtizede szenvedélyes „ügyvivője” is az iskolai könyvtárak folyamatos fejlesztésének.

A tanulmány időrendben követi a változásokat, és méltatja mindazon személyeket, akik példamutatásukkal, szakmaszeretetükkel és tudásukkal hozzájárultak az iskolai könyvtárügy előreviteléhez. Néhány példával bemutatja az 1948. évi XXXIII. sz., az iskolák államosításáról szóló törvény hatását az iskolák további működésére, illetve, miként sikerült megmenteni a könyvtárak legértékesebb könyveit, dokumentumait.

Bemutatja az 1950-60-as években alapított közép- és ipari iskolákat. Ismerteti az 1993. évi közoktatási törvény végrehajtásával kapcsolatos feladatokat, fejleményeket. Végül beszámol az Országos Bod Péter Könyvtárhasználati Verseny megyei tapasztalatáról, a Kőlcsey Gimnázium bázisintézményi tevékenységéről, és a „Scola Téka” Iskolai Könyvtárosokért Alapítvány működéséről. A dolgozatot ajánló bibliográfia zárja.

Annyit még, az első és a második kötet összevont névmutatója (*Vancsisin Iлона* munkája), és a könyvtárakra vonatkozó sajtóközlemények bibliográfiája (*Haskó Józsefné* készítette) teszi informatívabbá könyvtártörténetünket.

*

**

Mondják, végre Európában vagyunk. Ami a szellemi értékek iránti tájékozódást illeti, rátekintve az itt látható hatalmas könyvszekrény gazdag anyagára, visszatekintve a Bessenyei Társaság múltjára, az irodalom, a tudomány, a művészet pártolásában kifejtett tevékenységére, e helyen nem kell különösképpen bizonygatni, hogy miután a magyar könyvtári kultúra európai gyökerű, s könyvtáros és könyvtár a humán műveltség köldökzsinórján kötődött ebbe a szellemi áramkörbe, régtől Európa része voltunk és vagyunk. Ami jelentette a nemesebb műveltséghez való fordulást, annak vállalását, jelentett stílust, morált, szemléletet. Európában vagyunk, épp ezért fontosnak tartjuk azt is leszögezni: mindazok, akik könyvek között élik le az életüket, s van összehasonlítási alapjuk, tisztában vannak a művek tartalmi becsével, esztétikai minőségével, jó szemmel különböztetik meg, mi az arra érdemes, a klasszikus, és mi a tucat fércmű, és mi a társadalom számára a valóban fontos információ, ugyanúgy Európát képviselik a maguk helyén, tanári katedrán, kutatóhelyek

olvasólámpáinál, újságszerkesztőségekben, könyvtárak könyvespolcai között, a civil élet bármely posztján. Európaiság kapcsán, nagyon leegyszerűsítve, talán ennyiben fogalmazható meg az értelmiségi lét, a ma könyvtáros hivatásának igazi értelme – mindezt a két kötet tanulságainak summázataként is el kellett mondani.

Nagy igazság: a továbblépéshez a hagyomány és az újítás egyensúlyát kell jó Őérzéssel megteremteni. Nem tudjuk, hogy könyvtártörténetünket tekintve, elhatározott szándékunk és terveink szerint szerkezeti felépítettségét, kidolgozottságát látva, mennyit sikerült mindebből megvalósítani. A kötet bevezetőjében leírtuk, mit is akarunk. A szöveg teljes terjedelemben olvasható. Reméljük, hogy vállalkozásunk, a jogos kritikai megjegyzések kíséretében, de átjut a szakmai ítések igényes rostáján, és azt is remélem, a megye könyvtárosai, mert hiszen közös ügyről van szó, sajátjuknak tekintik majd. Szakmai körökből származó visszajelzésként annyit már tudunk, hogy ez az első olyan munka, mely Szabolcs-Szatmár-Bereg megye könyvtárügyét méltóképpen beemeli az országos szakirodalomba, és feltehetőleg oktatási segédletként is felhasználható majd.

**A BESSENYEI TÁRSASÁG
KITÜNTETETTJEI**

A BESSENYEI TÁRSASÁG EMLÉKÉRMÉVEL KITÜNTETETTEK
(25 számozott plakett)
(1988 - 2002)

1. 1988 † Dr. Belohorszky Ferenc
2. Dr. BÍRÓ FERENC egyetemi tanár, Budapest
3. 1989 Dr. NÉMEDY LAJOS egyetemi tanár, Debrecen
4. † MOLNÁR RÓZSA tanár
5. Dr. RÁCZ GÉZA kultúr tanácsos
6. 1990 Dr. MARGÓCSY JÓZSEF főigazgató, irodalomtörténész
7. SÁROSY ZOLTÁN a Bessenyei Gimnázium igazgatója
8. 1991 FERENCZ MIKLÓSNÉ tanár, közíró
9. SZITHA MÁRIA tanár, író.
10. 1992 BACHÁT LÁSZLÓ főiskolai tanár, nyelvész
11. † Dr. KATONA BÉLA irodalomtörténész
12. 1993 KÖKÉNDY MÁRIA szervezőtitkár
13. KOVÁCS TIBOR könyvtárigazgató
14. 1994 Dr. BÓDOR SÁNDOR tanár, Nagykovács
15. TARCAI ZOLTÁN főiskolai tanár, zenetörténész
16. 1995 Dr. NAGY ÉVA főiskolai tanár
17. ZSÍROS ANTALNÉ tanár, Tiszabercel
18. 1996 Dr. SZÉKELY GÁBOR főiskolai tanszékvezető tanár
19. FUTAKY LÁSZLÓ könyvtáros, szerkesztő
20. 1997 Dr. BÁNSZKI ISTVÁN irodalomtörténész
21. 1998 Dr. CSORBA SÁNDOR főiskolai tanár
22. 1999 Dr. CSERMELY TIBOR tanár, közíró
23. 2000 Dr. FAZEKAS ÁRPÁD főorvos, helytörténész
24. 2001 PALOTAI ERZSÉBET tanár, Kazinczy-díjas
25. 2002 HAJNAL ANDRÁS polgármester, Tiszabercel

A BESSENYEI TÁRSASÁG DÍSZOKLEVELÉVEL KITÜNTETETTEK

2003 –

- 2003 Dr. DURUCZ ISTVÁNNÉ tanár, Kazinczy-díjas
HORVÁTH JÓZSEF és NEJE tanár, költő, nyelvművelő
- 2004 Dr. BORSY ZOLTÁN jogász, közíró
BLASKÓNÉ BRÖSZTL MÁRTA könyvtáros
- 2005 Dr. BERNÁTH ZOLTÁN jogász, író
KISS JÁNOS a Bessenyei Kollégium igazgatója
Dr. REMÉNYI MIHÁLY főorvos, helytörténész

**KÉPEK A TÁRSASÁG
2005. ÉVI
KARÁCSONYI RENDEZVÉNYÉRŐL**

A szerkesztő utószava

Mindig öröm egy Társaság életében, ha tevékenységének, szellemi termékének gyűjteményes formában történő összegzése – időről-időre – könyv formájában is megjelenik.

Ennek kívánt eleget tenni a Társaság elnöksége amikor – megtisztelő módon – megbízott azzal, hogy a 2005. év társasági összejöveteleinek anyagát – az elődök példáját követve – kötetbe szerkesszem.

Az örömteli büszkeség mellett – amint az minden szerkesztői munka velejárója – számos gondom is akadt. Aztán egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az írások tartalmi, szerkezeti, terjedelmi és a személyes hangvételek intenzitásbeli különbségei (néha ebből fakadó helyesírási konzekvenciái) nem csökkentik, sőt egyenesen felerősítik a szövegkohéziót.

Az írások – amelyek lényegében a Társaságban elhangzott előadások rezüméi – a sokszínűség példázatai. Az ünnepi megemlékezések, a pályaképeket felmutató visszaemlékezések, a megjelent köteteket bemutató írások, a költői-írói teljesítményeket felvillantó poétikai vallomások, az anyanyelvi gondjainkért aggódó megszólalások együtt vannak jelen mind a Társaság életében, mind ebben a kötetben.

Mindenki, aki kézbe veszi ezt a könyvet, meggyőződhet róla, hogy az összegyűjtött eszmék, érzelmek és gondolatok együtt szolgálják a műveltséget és a magyarságot.

Dr. Csermely Tibor

TARTALOMJEGYZÉK

ELNÖKI KÖSZÖNTŐ.....	5
<i>Ferencz Miklósné:</i>	
Bessenyei György szobránál	7
<i>Walkó Zoltán:</i>	
A 100 éves Belohorszky Ferenc	9
<i>Jánosi Zoltán:</i>	
Nyírfatűz.....	19
„Én, József Attila, itt vagyok!”	20
<i>Tóth Sándor:</i>	
Egy szerzői est gondolatai	25
<i>Minya Károly:</i>	
A magyar nyelv művelés története, elvei és vitái a rendszerváltozástól napjainkig	33
<i>Szitha Mária:</i>	
Bessenyei szobra előtt.....	41
<i>Dr. Fazekas Árpád:</i>	
Szállási Árpád verseiről, avagy: bűvópatak a könyvek világában... 43	
Megjelent! Szállási Árpád: Az elmúlás balladája.....	45
Megjelent! Szállási Árpád: A szeretet nosztalgiája.....	46
Szállási Árpád: Könyörgés a környezetért.....	49
<i>L. Gál Mária:</i>	
„Szívemig ér a csend”	53
<i>Keresztesné Várhelyi Ilona:</i>	
„Debrecen, ó-kikötő”	59
<i>Labossa Gusztáv</i>	
Morzsák	63
<i>Bugya István:</i>	
Vallomás a költészetéről	65
<i>Futaky László – Kovács Tibor:</i>	
Fejezetek Szabolcs-Szatmár-Bereg megye könyvtártörténetéből	73
<i>A BESSENYEI TÁRSASÁG KITÜNTETETTJEI.....</i>	<i>89</i>
KÉPEK	93
<i>A szerkesztő utószava</i>	<i>97</i>

